

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
Pirmā līmeņa profesionālā izglītības programma
Pirmsskolas izglītības skolotājs

ALĪNA SIVKO

Komunikācijas prasmju veicināšana 5 gadu veciem bērniem ar autiskā spektra traucējumiem

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs:

Lektore

Akadēmiskais amats

Mg.paed.

Zinātniskais
akadēmiskais/ grāds

Egija Laganovska

Vārds, uzvārds

Paraksts

Rīgā, 2023

Anotācija

“Komunikācijas prasmju veicināšana 5 gadu veciem bērniem ar autiskā spektra traucējumiem”

Darba autore: Alīna Sivko

Zinātniskā vadītāja: Lektore, Mg.paed. Egija Laganovska

Kvalifikācijas darba apjoms: 40 lpp. (bez pielikumiem), 4 tabulas, 6 attēli, 5 pielikumi, izmantots 31 literatūras avots.

Kvalifikācijas darbā ir veikts teorētiskais un praktiskais pētījums par 5 gadīgo bērnu ar autiskā spektra traucējumiem komunikācijas prasmju veicināšanu rotaļā.

Kvalifikācijas darbs sastāv no 2 daļām.

Pirmajā daļā tika analizēta zinātniskā literatūra par pētāmo jautājumu.

Otrajā daļā ir organizēts un veikts empīrisks pētījums, kura laikā tika iegūta atbilde uz jautājumu, kā rotaļa pilnveido 5 gadīgo bērnu ar autiskā spektra traucējumiem komunikācijas prasmes. Tika veikta bērnu vecāku anketēšana. Analizēti rezultāti, izdarīti secinājumi.

Atslēgas vārdi: komunikācijas prasmes, autiskā spektra traucējumi, rotaļa, veicināšana.

Darbā tika izstrādātas rekomendācijas pirmsskolas skolotājiem rotaļas organizēšanā bērniem ar AST komunikācijas prasmju veicināšanai, kurām ir praktiska pielietojuma nozīme.

Abstract

“Promotion of communication skills for 5 years old children with autism spektrum disorders”.

Author of the paper: Alina Sivko

Scientific leader: Lektore, Mg.paed. Egija Laganovska

Volume of qualification paper: 40 pages (without appendices), 4 tables, 6 images, 5 appendices, 31 literature sources used.

In the qualification paper, has been performed a theoretical and practical study on the promotion of communication skills of 5-year-old children with autistic spectrum disorders in play.

The qualification paper consists of 2 parts.

In the first part, the scientific literature on the researched question was analyzed.

In the second part, an empirical study was organized and conducted, during which an answer was obtained to the question of how play promotes the communication skills of 5-year-old children with autistic spectrum disorders. A survey of the children's parents was carried out. Results analyzed, conclusions drawn.

Key words: communication skills, autistic spectrum disorders, play, promotion.

The work developed recommendations for preschool teachers in organizing play for children with AST for the promotion of communication skills, which have a practical significance.

Saturs

LATVIJAS UNIVERSITĀTE	3
Anotācija	4
Abstract	5
Saturs	6
Ievads	7
1. Teorētiskie aspekti par komunikācijas prasmēm bērniem ar autiskā spektra traucējumiem	9
1.1. Komunikācijas prasmju skaidrojums zinātnieku atzinumos	9
1.2. Bērnu ar autiskā spektra traucējumu raksturojums	15
1.3. 5 gadus vecu bērnu ar autiskā spektra traucējumiem komunikācijas īpatnības un to veicināšanas iespējas rotaļā	17
2. Empīrisks pētījums par 5 gadus vecu bērnu ar autiskā spektra traucējumiem komunikācijas prasmju veicināšanu	24
2.1. Pētījuma metodoloģija un bērnu sākotnējais raksturojums	24
2.2. Pētījuma gaita un rezultātu analīze	29
Secinājumi	34
Priekšlikumi	35
Rekomendācijas pirmsskolas skolotājiem rotaļas organizēšanā bērniem ar autiskā spektra traucējumiem komunikācijas prasmju veicināšanai	36
Literatūra un avoti	37
Pielikumi	40

Ievads

Pēdējo gadu laikā pieaug bērnu skaits ar autiskā spektra traucējumiem. Kā liecina Pasaules veselības organizācijas veiktie pētījumi, tad pasaulē, apmēram vienam no simts bērniem, ir konstatēti autiskā spektra traucējumi (Ziedan, 2022). Pēc Nacionālās veselības dienesta datiem, arī Latvijā šobrīd dzīvo vairāk nekā 2000 bērnu, kuriem ir konstatēti šie traucējumi. Tāpat, pastāv viedoklis, ka arī nākotnē bērnu skaits ar AST pieaugs, tāpēc ir aktuāls jautājums par šādu bērnu socializācijas iespējām. Turklāt, AST ir būtiska sociālā problēma, kas skar dažādus bērnus: ne tikai bērnus ar šiem traucējumiem, bet arī veselus bērnus, kuri atrodas ar viņiem vienā vidē.

Zinātnieki, kas pēta bērnu AST problēmu - R.Jordan, B.M. Prizant, M. Rutter, (Ziedan, 2022) uzskata, ka bērnu ar AST sekmīgai adaptācijai traucē tieši komunikācijas prasmju nepietiekama attīstība. Bērniem nav veidota un attīstīta nepieciešamība komunicēt, viņu vājās spējas veidot komunikāciju – rezultātā, bērni izvairās no komunikācijas. Bērnu runas attīstības kavēšanās, nespēja uzsākt un uzturēt sarunu, veidot dialogu, savu un citu bērnu pārdzīvojumu nesaprašana, kognitīvās attīstības disharmonija un citas īpašas iezīmes, raksturo bērnus ar AST. Tajā pat laikā, sabiedrības humanizācijas apstākļos, šie bērni, kurus agrāk uzskatīja par nespējīgiem apmācīties, ir iekļauti izglītības procesā, kurā adaptējās mazāk vai vairāk sekmīgi. Taču, lai šie bērni varētu sekmīgi adaptēties sabiedrības prasībām, sākumā viņiem jāadaptējas sabiedrības mikrokolēktīvā – pirmsskolas izglītības iestādes grupā, un sekmīgas adaptācijas pamatā ir komunikācija un komunikācijas prasmes, kas to veido. Ir aprobežoti komunikācijā ne tikai ar pieaugušajiem, bet arī ar vienaudžiem, kas kavē viņu pašapzināšanu dzīvē.

Tāpēc pirmsskolas vecuma bērnu ar AST komunikācijas prasmju pilnveide ir aktuāla mūsdienu sabiedrībā.

Kā visiem bērniem, arī bērniem ar AST, patīk rotaļāties, tāpēc rotaļa ir labs paņēmiens, lai attīstītu komunikācijas prasmes. Rotaļā bērniem attīstās domāšana, runa, pilnveidojas bērna personība. Rotaļā bērniem ir iespējas viņiem saprotamā veidā attīstīt prasmes, kā rezultātā, sekmīgi adaptēties sabiedrībā.

Kvalifikācijas darba temats: “Komunikācijas prasmju veicināšana 5 gadu veciem bērniem ar autiskā spektra traucējumiem”.

Pētījuma objekts: komunikācijas prasmju veicināšana pedagoģiskajā procesā.

Pētījuma priekšmets: rotaļa, kā viens no komunikācijas prasmju veicināšanas līdzekļiem 5 gadus veciem bērniem ar ATS.

Pētījuma mērķis: pētīt komunikācijas prasmju veicināšanas iespējas rotaļās 5 gadīgiem bērniem ar AST.

Pētījuma jautājums: Kā rotaļa pilnveido 5 gadīgo bērnu ar AST komunikācijas prasmes?

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt zinātnisko literatūru par pētāmo jautājumu;
2. Organizēt un veikt empīrisko pētījumu par komunikācijas prasmju veicināšanu 5 gadīgiem bērniem ar AST ar rotaļu palīdzību;
3. Analizēt iegūtos rezultātus, izstrādāt priekšlikumus un veikt secinājumus;

Kvalifikācijas darbā tika izmantotas šādas pētījuma metodes:

- Teorētiskās: pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras analīze;
- Empīriskās: pedagoģiskā novērošana, pedagoģiskais darbs, anketēšana.

Pētījumā bāze: pirmsskolas izglītības iestādes X 2 bērni, 2 bērnu vecāki.

1. Teorētiskie aspekti par komunikācijas prasmēm bērniem ar autiskā spektra traucējumiem

1.1. Komunikācijas prasmju skaidrojums zinātnieku atzinumos

Komunikācija ir ļoti svarīga pirmsskolas vecuma bērniem, jo tā ir viņu dzīves pieredze, kas kļūst par pamatu viņu personības tālākajai attīstībai.

M. Biseniece definē jēdzienu “komunikācija”, kā informācijas apmaiņas procesu, kurā cilvēki nodod informāciju cits citam. Iedala informācijas nodošanas divus veidus: verbālā, kad informācija tiek nodota vārdiski, un neverbālā, ja informācijas nodošanai tiek izmantotas ķermeņa kustības, žesti, pozas, balss intonācija un mīmika (Biseniece, 2010).

Vārds „komunikācija” ir nācis no franču valodas, kur nācis no latīņu valodas. Latīņu valodā „communicare” nozīmēja „dalīties, sadalīt, sniegt, informēt, apvienot, piedalīties, darīt kopīgu”. Mūsdienās šim vārdam ir daudz plašāks pielietojums un to uzskata par vārda “saskarsme” sinonīmu, kuras mērķis ir radīt sapratni, kopīgu telpu, kopīgu platformu, vienot (Ratnieks, 2013, Harper, 2013).

D. Guseva, pētot jēdzienus “saskarsme” un “komunikācija”, secina, ka šie jēdzieni satur ne tikai kopīgas, bet arī atšķirīgas īpašības (Гусева, 2019). Abi jēdzieni satur domu un informācijas apmaiņu, izmantojot dažādus signālus. Jēdzienu atšķirības ir apkopotas 1. tabulā:

1. tabula. Jēdzienu “saskarsme” un “komunikācija” atšķirība (Гусева, 2019)

Komunikācijas	Saskarsme
Ir viens no starppersonu mijiedarbības veidiem	Apvieno <i>visus</i> starppersonu mijiedarbības veidus
Komunikācijas funkcijas saistītas ar informācijas apmaiņu verbāli un neverbāli	Saskarsmes funkcija ir starppersonu kontaktu veidošana un attīstība
Komunikācijas procesi saistīti ar zīmes sistēmās un runas darbību	Saskarsme apvieno komunikatīvās, interaktīvās un percentīvās funkcijas
Komunikācijā būtiskais ir informācijas saņemšana un novērtēšana, ieskaitot tās nodošanas metodi	Saskarsmē ir svarīgs gan saturs, gan emocijas

A. Špona definē jēdzienu “komunikācija”, kā vienu no saskarsmes procesiem, kas saistīts ar informācijas apmaiņu (Špona, 2009).

S. Shaikh apkopoja dažādu zinātnieku jēdziena “komunikācija” definīcijas un norāda, ka Peter Little definēja komunikāciju, kā “procesu, kurā tiek pārraidīta informācija starp indivīdiem un/vai organizācijām, lai rezultāts būtu saprotams. Daltona Makfārlends uzskatīja, “komunikāciju”, kā cilvēku savstarpējās mijiedarbības procesu, kurā cilvēku vidū tiek uztvertas

nozīmes un panākta izpratne. Louis A Allen rakstīja, ka “komunikācija” ir lietu kopums, ko viens cilvēks dara, kad viņš vēlas radīt izpratni cita cilvēka prātā. Tas ir jēgas tilts. Tas ietver sistemātisku un nepārtrauktu stāstīšanas, klausīšanās un izpratnes procesu. Čārlza E Redfilds uzsvera, ka komunikācija ir plašs faktu un viedokļu apmaiņas lauks, nevis telefona, telegrāfa, radio un tamlīdzīgas tehnoloģijas. Kūnts un O'Donnell atzīmēja, ka “komunikācija” ir saziņa ar vārdiem, burtiem, simboliem vai ziņojumiem, tas ir veids, kā sabiedrības locekļi sazinās viens ar otru (Shaikh, 2012).

Komunikācija ir process, kurā notiek domu apmaiņa starp cilvēkiem, izmantojot dažādus simbolus. Par tādiem simboliem kalpo alfabēts, cipari, zīmes, krāsas un skaņas signāli, kuri palīdz nodrošināt komunikāciju arī attālināti. Komunikācija ir process, kurā notiek informācijas apmaiņa vismaz starp diviem cilvēkiem, ar mērķi sasniegt kopīgu rezultātu, kas orientēts uz cilvēku savstarpējo saprašanos, komunikācijas partnera uzvedības ietekmēšanu (Ezera, Graudiņa, Dreiberģa, 2002).

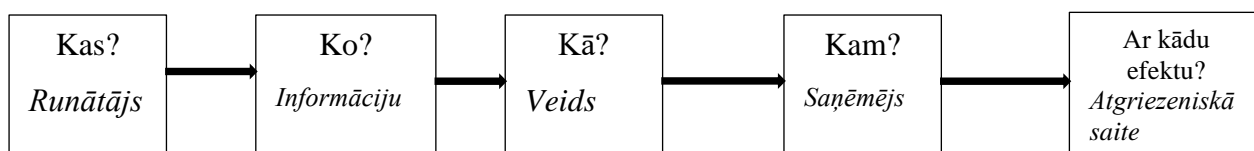
D.Dzintere, I.Stangaine un D.Augstkalne uzsver, ka saskarsmi veido trīs komponenti, kuri ir savstarpēji saistīti un nepastāv katrs atsevišķi:

- Komunikācija, informācijas apmaiņa;
- Interakcija, savstarpējā mijiedarbība;
- Percepcija, savstarpēja uztvere, empātija, refleksija.

Tātad, komunikāciju autori definē, kā domu, jūtu, pārdzīvojumu, vērtību apmaiņas procesu, kas notiek savstarpējā sapratnē (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014).

Tātad, komunikācija ir saskarsmes veids, kas iekļauj būtiskākās funkcijas: runu, informācijas uztveres vizuālās un taktilās metodes – žesti, mīmika, poza, intonācija.

Z.S.Sapienza raksta, ka arī mūsdienās ir atzīta H. Lasswella 1984. gadā izveidotā komunikācijas procesa modeļa, kurā ļoti pārskatāmi un saprotami parādīta šī procesa būtība, proti “kas, ko, kam un kā” nodod informāciju (Sapienza, 2015). Komunikācijas procesa modelis parādīts 1.attēlā:

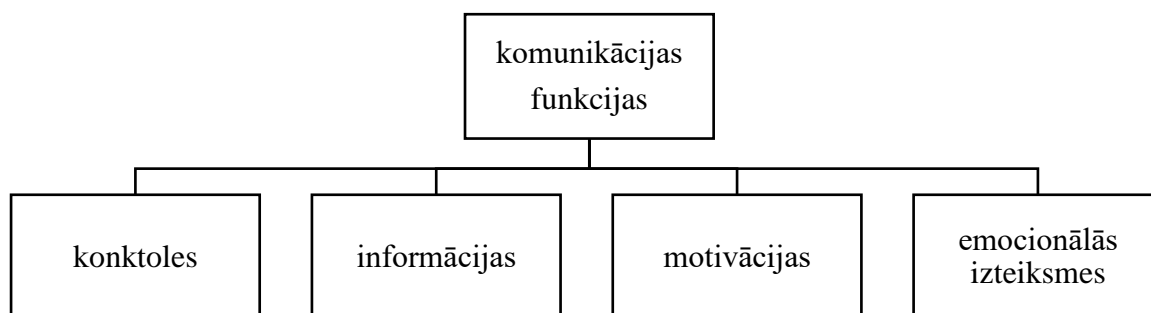

1.attēls. Komunikācijas procesa modelis (Sapienza, 2015)

Neviena sabiedrība nevar eksistēt bez komunikācijas, jo tad būs liegta informācijas, domu un emociju nodošana, pieņemšana un iegaumēšana. Komunikācijas mērķis ir ietekmēt procesa dalībnieku uzvedību, tādejādi veidojot sabiedrību. Gadījumā, kad viens cilvēks nodod informāciju, bet otrs pieņem to, nevar uzskatīt par efektīvu komunikācijas procesu, jo par efektivitāti norāda

visu komunikācijas procesa dalībnieku aktīva abpusēja informācijas apmaiņa, izrādot ieinteresētību, jautājot, precizējot, diskutējot.

Komunikācija ir polifunkcionāla, un tās funkcijas ir parādītas 3.attēlā:

3.attēls. Komunikācijas funkcijas (Shaikh, 2012).

Izpildot kontroles funkciju, komunikācija kontrolē tās dalībnieku uzvedību. Sabiedrībā pastāv likumi un normas, kuras sabiedrības locekļiem jāievēro. Ar informācijas funkciju notiek informācijas nodošana un apmaiņa starp komunikācijas dalībniekiem. Komunikācija skaidro tās dalībniekiem, kas ir darāms, cik labi tas ir darāms, ko darīt, lai uzlabotu to, tāpēc komunikācija motivē darboties. Komunikācijas dalībnieki izrāda savu gandarījumu vai neapmierinātību par savu sociālo vajadzību apmierināšanu, tādā veidā ļaujot emocionāli izteikties.

Komunikācijas procesā notiek ne tikai apmaiņa ar informāciju, bet arī tās radīšana, precizēšana, papildināšana. Šajā procesā cilvēks ne tikai pauž savas domas, vēlmes, jūtas, bet arī izrāda savu attieksmi pret to. Komunicējot savā starpā, cilvēki ne tikai apmierina savas vajadzības, bet arī ietekmē cita cilvēka rīcību. Komunikācijas efektivitāti nodrošina cilvēku komunikācijas prasmju līmenis, un visi komunikāciju veidojošie komponenti nepastāv atsevišķi, bet darbojas vienoti (Brahuna, Gorkija, 2016).

M.Biseniece iedala komunikāciju divos veidos:

1. Verbālā, ja informācija tiek nodota vārdiski;
2. Neverbālā, ja informācija tiek nodota ķermeņa kustībās, balss intonācijā, mīmikā vai izmantojot žestus (Biseniece, 2010).

Tātad, cilvēki savā starpā komunicē divējādi: verbāli, izmantojot vārdus un neverbāli, izmantojot žestus, mīmiku un balss intonāciju. Turklāt, neverbālo līdzekļu izmantošana pastiprina verbālo komunikāciju, padara to krāsaināku, izteiktāku.

Efektīva komunikācija var būt tikai un vienīgi tad, ja tās dalībnieki “runā vienā valodā”, kas palīdz labāk saprast vienu otru. Taču arī šajā gadījumā var rasties komunikācijas barjeras – šķērslis, kas padara komunikāciju par apgrūtinātu vai arī neiespējamu.

Izdala šādas komunikācijas barjeras:

- Izvairīšanās, kas iekļauj bailes no komunikācijas partnera tā agresivitātes dēļ, nevēlēšanās veidot komunikāciju, jo partneris ir neinteresants vai nav motivācijas, vai arī partnera ārējais izskats izraisa nevēlēšanos komunicēt;
- Nesapratne, kas iekļauj partnera fonētiskos traucējumus – valoda, runas temps, dialekts, skaņu neizrunāšana; vecuma un kultūras atšķirības, slenga lietošana, kā arī nepieņemama partnera rīcība;
- Autoritāte, jo partnera teiktais nav vienīgā patiesība (Steffu, Stans, 2018).

Runājot par komunikācijas barjerām, kas var veidoties mijiedarbības procesā ar bērniem ar AST, kvalifikācijas darba autores skatījumā būtiskākie ir izvairīšanās un nesapratne.

Jēdziens “prasmes” tiek definēts, kā cilvēka apzināšanas aktivitātes, kuras cilvēks izpilda automātiski darba, nodarbības, mācību vai treniņu procesā. Tās ir cilvēka māka izpildīt atbilstošas kvalitātes un apjoma konkrētas darbības. Prasmes veidojas cilvēka visas dzīves garumā, daudzu atkārtotu vingrinājumu rezultātā (Skujiņa, Beļickis, Blūma, Koķe, Blinkena, 2000).

Komunikācijas prasmes ir tādu darbību apguve, kā saruna ar citiem cilvēkiem, klausīšanās, diskutēšana, informācijas nodošana (Willis, Schiller, 2011).

Komunikācijas prasmes ir katram cilvēkam individuālas. Tās nodrošina cilvēku savstarpējās mijiedarbības efektivitāti. Vienam cilvēkam tas ir vieglāk, citam tas ir apgrūtināti.

Pedagogi un psihologi izdala šādas būtiskākās komunikācijas prasmes:

1. Veicināt bērna vēlmi komunicēt;
2. Izskaidrot noteikumus un demonstrēt efektīvās mijiedarbības normas, piemēram, kā uzturēt sarunu, izvairīties no konflikta;
3. Attīstīt praktiskās prasmes, kuras māca, kā vērsties pie sarunas biedra, kā pievērst uzmanību pret sevi, kā argumentēt informāciju, kā būt draudzīgam, kā pieņemt oponenta pozīciju, kā ietekmēt oponentu, kā izvairīties no konfliktiem, kā noklausīties oponentu un līdzpārdzīvot (Гыцева, 2019).

Tātad, komunikācijas prasmes nosacīti var iedalīt divās grupās: prasmes, kuras palīdz nodot informāciju (prasmes runāt, paškontrole) un prasmes, kuras palīdz saprast apkārtējos (prasmes vienoties, līdzpārdzīvot, klausīties un dzirdēt apkārt esošos. Minēto prasmju apgūšana dod iespēju cilvēkam būt komunikablam un veiksmīgi mijiedarboties sabiedrībā. Komunikācijas prasmes ir nepieciešamas, lai cilvēks nepaliktu vienatnē, lai viņš varētu kļūt par sabiedrības locekli, un tajā pat laikā palikt tāds, kāds viņš ir, jo gadījumā, ja cilvēks neprot runāt par sevi, bet tikai dzirdēs apkārtējos, viņš pazaudēs savu individualitāti, savu “Es”. No otras puses, ja cilvēks runā tikai par sevi un neprot klausīt citus, viņš nespēj veidot sociālās attiecības, viņam nebūs draugu un paziņu.

Komunikācijas prasmes bērni apgūst pakāpeniski: sākumā apgūst neverbālo informāciju – žestus, mīmiku, balss intonāciju, pēc tam mācās vārdus. Vēlāk iemācās klausīt un dzirdēt citus, novietot sevi cita vietā. Komunikācijas prasmes ir katram cilvēkam individuālas, tās raksturo cilvēka īpašības. Pirmās komunikācijas prasmes veidojas ģimenē, vēlāk tās attīstās pirmsskolas izglītības iestādē, skolā un visas dzīves garumā. Tāpēc attīstīt šās prasmes nav nekad par vēlu. Gadījumā, ja kāda no komunikācijas prasmēm ir vāji attīstīta, cilvēkam rodas grūtības saskarsmē. Dzīves pieredze, ko cilvēks apgūst dzīves garumā, ļauj ne tikai uzkrāt zināšanas, bet arī māca efektīvai komunikācijai.

Tātad komunikācijas prasmes parāda, kā cilvēks prot sazināties ar apkārtējiem, saņemt un nodot informāciju, ietekmēt citu cilvēku uzvedību, rīcību un emocijas.

Komunikācijas prasmes cilvēks sāk apgūt agrīnā bērnībā un pilnveido tās visas dzīves garumā. Kopš agrīnas bērnības bērns komunicē ar apkārt esošajiem cilvēkiem, tie ir tuvi pieaugušie, un komunikācijas ir aprobežota ar šo tuvinieku loku. Atrodoties ģimenē, pieaugušie parasti piekāpjas bērna prasībām, tāpēc komunikācijai ir maigs raksturs. Kad bērns uzsāk pirmsskolas gaitas, viņš satiek savus vienaudžus un nepazīstamus pieaugušos. Tāpat, bērns nonāk jaunajā, sociālajā vidē, kur saskaras ar pavisam savādākām attiecībām: bērna prasībām nepiekāpjas, dažreiz viņš sajūt netaisnīgumu, iespējams arī agresijas izpausmes. Tā, bērnam nākas saskarties ar dažādām situācijām un bērnam vēl nav zināšanu, kā rīkoties. Meklējot situācijas risinājumu, bērnam jāveido jaunas komunikācijas attiecības, jāapgūst komunikācijas prasmes. Bērns, kas neprot veidot komunikāciju ar citiem cilvēkiem, nejūt sevi droši un pārliecinoši dzīvē, tāpēc ir nepieciešams mācīt bērnus veidot un organizēt komunikāciju, ievērot komunikācijas kultūru, prast sadzirdēt citu cilvēku jūtas un domas.

Komunikācijas prasmes raksturo cilvēka prasmes būt saprastam, un, gadījumā, ja šīs prasmes nav pietiekami attīstītas, tad informācijas sniedzējam rodas sociālās grūtības, kā rezultātā rodas grūtības:

- Paust savas vajadzības un domas;
- Sniegt informāciju par sevi;
- Izprast citu;
- Būt saprastam (Sapienza, 2015)

Komunikācijas prasmes ir prasmes veidot efektīvu saskarsmi. Tas ir spējas saprast cita cilvēka teikto, panākt, lai citi saprastu tevi, prasmes vienoties un sasniegt kopīgu mērķi. Komunikācijas prasmes ir būtiskas personības attīstībā un izpilda vairākas funkcijas:

1. Nodrošina psiholoģisko komfortu;
2. Ļauj organizēt kopīgu darbību;
3. Apmierina cilvēka vajadzības pēc saskarsmes;

4. Palīdz pašstiprināties un sociāli realizēties (Зотова, 2018).

Bērnu komunikācijas prasmju iedalījums parādīts 2.attēlā:

2.attēls. Bērnu komunikācijas prasmes (Freiberga, Dzintere, Augstkalne, 2009)

Savukārt M.Panasenkova uzskata, ka komunikācijas prasmes iekļauj:

- Vēlmes iesaistīties komunikācijā, veidot kontaktus;
- Prasmes organizēt saskarsmi;
- Saskarsmes normu un noteikumu zināšanu un ievērošanu (Панасенкова, 2022).

I.Zotova piedāvā plašāku komunikācijas prasmju iedalījumu:

1. Informācijas prasmes paredz prasmes veidot saskarsmi, orientēties sarunas biedru teiktā un situācijās, apvienot verbālus un neverbālus saskarsmes veidus –
 - Izteikt lūgumu;
 - Sasveicināties, apsveikt, aicināt, pieklājīgi komunicēt;
 - Ievērot uzvedības noteikumus;
 - Apzināties saskarsmes situāciju un partneru vēlmes;
 - Klausīt un dzirdēt citus;
 - Lietot pieklājības vārdus un ķermeņa valodu;
 - Adekvāti paust savas domas un emocijas.
2. Regulācijas prasmes paredz spējas saskaņot savas darbības un vārdus ar oponenta vajadzībām, sniegt atbalstu, palīdzību, izmantot personiskās prasmes kopīgo uzdevumu risināšanā, vērtēt kopīgas saskarsmes rezultātu –
 - Kontrolēt veiktās darbības;
 - Uzstādīt kopīgus uzdevumus;

- Atrast kopīga uzdevuma efektīvāku risinājumu;
 - Prasmes piekāpties, būt godīgam, skaidri izteikt savas vēlmes, ieteikt un pieņemt citu ieteikumus;
 - Kritiski vērtēt sevi un oponentus.
3. Afektīvas prasmes paredz spējas dalīties ar savām jūtām un interesēm, vērtēt oponenta emocionālo uzvedību, izrādīt empātiju (Зорова, 2018).

Tātad, vienotas, stingras komunikācijas prasmju klasifikācijas nepastāv, un, kā redzams, tad piedāvātas klasifikācijas papildina viena otru. Katrs cilvēks individuāli apgūst komunikācijas prasmes un to ietekmē gan viņa audzināšana bērnībā, gan mikroklimats ģimenē, gan viņa dzīvesveids pieaugušo dzīvē. Gadījumā, ja bērns nav ieguvis noteikto, komunikatīvo pieredzi, pieaugušo dzīvē viņš jutīs sevi nepārliciecināmi un ieslēgti.

Kā parāda prakse, tad jebkura cilvēka darbība ir saistīta ar komunikāciju: pirmsskola, skola, darbs, rotaļa, izklaide. Pat komunicējot ar sevi, paredz iedomāta partnera esamību, tiek veikts dialogs.

Tādējādi, komunikācija ir sociālās mijiedarbības būtība, kas iekļauj kontaktus, saskarsmi, informācijas apmaiņu starp cilvēkiem. Komunikācijas prasmes sekmē cilvēku veiksmīgu socializāciju, kuras pamatā ir prasmes efektīvi komunicēt ar citiem cilvēkiem, konstruktīvi risināt konfliktus, mācēt apmainīties ar informāciju verbāli, un neverbāli. Komunikācijas prasmes cilvēks sāk apgūt bērnībā, un pirmsskolas vecumposms ir īpaši labvēlīgs, jo bērni apgūst prasmes veidot kontaktus ar vienaudžiem un pieaugušajiem verbāli un neverbāli. Komunikācijas prasmes tiek realizētas verbāli un neverbāli. Runa ir universālais līdzeklis komunikācijas procesā, jo ne tikai nodot un pieņemt informāciju, bet arī ietekmē kopīgas darbības dalībniekus. Verbālie un neverbālie līdzekļi mijiedarbojas savā starpā un nodrošina efektīvu komunikāciju. Komunikācijas prasmes ir cilvēku individuālās iezīmes, it īpaši, ja viņu attīstībā ir kaut kādi traucējumi.

1.2. Bērnu ar autiskā spektra traucējumu raksturojums

Autiskā spektra traucējumi ir viens no cilvēka “attīstības traucējumu veidiem, kas pieder plašākai neirālās attīstības traucējumu grupai”. Šos traucējumus “raksturo grūtības sociālajā komunikācijā, sociālajā mijiedarbībā, stereotipiski uzvedības modeļi un ierobežotas intereses, sindroma pamatā ir polietioloģiska, heterogēna nervu sistēmas attīstības traucējumu kopa” (Masaļska, 2020, 4).

Termins “autiskā spektra traucējumi” apvieno tautisko traucējumu dažādus veidus, tas ir cilvēka dažādas psiholoģiskās īpašības, kuras raksturo grūtības uzvedībā, sociālajā mijiedarbībā un komunikācijā. Savukārt, par autismu uzskata komunikācijas trūkumu, vēlmi atteikties no kontaktiem, dzīvot savā personiskajā pasaulē (Панасенкова, 2022).

Mūsdienas pasaulē cilvēku skaits ar AST pārsniedz 1% (Masaļska, 2020, Панасенкова, 2022).

ATS iekļauj ne tikai grūtības sociālajā mijiedarbībā, bet arī runas apgūšanu, emocionālo, kognitīvo, kustību prasmju traucējumus par attīstības atpalikumu. Taču tas nenozīmē, ka visiem bērniem ir analogiski traucējumi. AST ir dažādi pēc savas dabas un to smagums ir atkarīgs no vairākiem faktoriem. Atsaucoties uz L. Kanner, К.Панасенко uzsver, ka komunikācijas grūtības ir būtiskākais kritērijs bērnu autisma diagnostikā. Komunikācijas grūtības ir raksturīgas visiem bērniem ar tautiskā spektra traucējumiem. Šās grūtības rada sociālās mijiedarbības traucējumi, kad bērns nespēj uztvert cita cilvēka uzmanību un sekot tai. Bērns nespēj norādīt objektus, kuras izraisa viņa interese. Bērnam ir grūtības atdarināt kustības un saprast citu cilvēku emocijas. Tāpat bērnam ir runas grūtības: viņš nereaģē pat uz personisko vārdu, viņam grūti saprast vārdu jēgu un pareizā nozīmē lietot vārdus, uzsākt un uzturēt dialogu, grūti izmantot neverbālus komunikācijas līdzekļus (Панасенко, 2018).

AST ir visa mūža garumā, tie ietekmē, kādā veidā cilvēks komunicē ar citiem, kā viņš redz pasauli sev apkārt. To cēloņi līdz galam nav zināmi arī mūsdienās, un tie izpaužas ar noteiktiem simptomiem un funkcionēšanas īpatnību kopumu, kas katram indivīdam atšķiras. Šie traucējumi izpaužas apgrūtinājumos šādās funkcionēšanas jomās:

- Komunikācijas spējas un sociālā mijiedarbība;
- Iztēle;
- Verbālā un neverbālā komunikācija;
- Sensorais jūtīgums;
- Šaurs interešu loks un atkārtoto uzvedība (Bezborodovs, 2020).

Tātad, AST ir traucējumi, kas ietekmē cilvēka spējas komunicēt savā starpā, iesaistīties saskarsmē, pielāgoties dažādām situācijām. Traucējumiem raksturīgas grūtības mijiedarbībā ar citiem cilvēkiem, viņš nespēj saprast, kad un kādus komunikācijas līdzekļus jālieto, kaut gan bērnam ir labs vārdu krājums un viņš ir spējīgs veidot vienkāršus teikumus.

Atsaucoties uz S. Barons-Koens, Z.Kronberga norāda autisma pazīmes, un uzsver, ka cilvēkiem ar autiskā spektra traucējumiem ir grūtības komunikācijas jomā, sociālās mijiedarbības jomā un atkārtotā (stereotipiskā) uzvedībā un šauras interesēs. Minēto grūtību izpausmes ir apkopotas 2.tabulā:

2.tabula. Autisko traucējumu izpausmes apkopojums (pēc Kronberga, 2016)

Joma	Traucējumu izpausmes
------	----------------------

Sociālajās mijiedarbības jomā	Nav intereses par citiem cilvēkiem; Netipisks acu kontakts; Nespēj veidot dialogu, ievērot savu kārtu; Grūtības saprast cita cilvēka domas, emocijas un jūtas; Neadekvāta reakcija uz citu cilvēku uzvedību.
Komunikācijas jomā	Aizkavēta valodas un runas attīstība; Vārdu un frāžu atkārtošana bez to nozīmes saprašanas; Joku, ironiju, metaforu nesaprašana; Valodas izmantošana neatbilstoši sociālajam kontekstam.
Atkārtota uzvedība un šauras intereses	Fizisko kustību atkārtošana (roku vilcināšana, plaukšķināšana); Lietu likšana rindās; Priekšmetu griešana vai vicināšana acu priekšā; Stipras dusmu lēkmes; Īpaši šaura interešu joma; Var būt īpašas spējas vai talants kādā ļoti šaurā jomā

Z.Kronberga paskaidro, ka AST nenozīmē cilvēka intelektuālā atpalcība, jo intelektuālā attīstība šādiem cilvēkiem var būt dažāda: sākot no garīgas atpalcības un līdz augstam intelektam. Tāpat arī dažādu spēju un prasmju attīstība šādiem bērniem ir nevienmērīga un nav saistīta ar bērnu vecumposmu. Tāpēc šādi bērni ir jāvērtē individuāli un uzmanīgi (Kronberga, 2016).

M.Panasenkova pētīja 5 - gadīgo bērnu ar AST komunikācijas grūtības un izdalīja šādu bērnu autisma izpausmes:

- Nav garīgās aktivitātes;
- Nevienāda, daļēja intelektuālā attīstība;
- Nav intereses par jaunām lietām;
- Ātrs nogurums no jebkādas darbības, grūtības uzmanības koncentrēšanā;
- Psihiskās darbības mijiedarbības traucējumi;
- Uzmanības traucējumi;
- Tieksme pasīvi uztvert informāciju;
- Negatīva reakcija vai tās neesamība uz apkārt esošiem priekšmetiem;
- Grūtības izmantot jau apgūtās prasmes dažādās situācijās;
- Sociālo un komunikatīvo funkciju attīstības traucējumi (Panasenkova, 2022).

Apkopojot iepriekš izklāstīto, secinām, ka grūtības cilvēkiem ar AST izpaužas komunikācijas jomā, sociālās mijiedarbības jomā un atkārtotā uzvedībā un šaurajā interesē.

1.3. 5 gadus vecu bērnu ar autiskā spektra traucējumiem komunikācijas īpatnības un to veicināšanas iespējas rotālā

Bieži cilvēki, kas atrodas blakus bērnam ar AST liekas, ka viņš vispār nespēj komunicēt ar citiem, ka bērns nedzird, ko viņam saka, neatsaucas uz savu vārdu, ir vienaldzīgs jebkādiem komunikācijas mēģinājumiem. Taču izmantojot ikdienā rotaļas iespējas, var veicināt arī tādu bērnu komunikācijas prasmju attīstību. Lai komunikācija būtu sekmīga, svarīgi ir ne tikai apzināt, kādas ir viņa komunikācijas vajadzības, bet arī saprast, kāpēc viņam komunikācija ir vajadzīga, jo, saprotot komunikācijas mērķi, var palīdzēt bērnam atrast jaunas komunikācijas metodes un iemeslus, t.i. veicināt komunikācijas prasmes.

K.Čakmak norāda, ka bērniem ar AST ir divi iemesli komunikācijai:

1. Neapzināta komunikācija, kad bērns kaut ko dara vai runā, nedomājot, kā tas ietekmēs citus cilvēkus. Šis komunikācijas veids kalpo, kā bērna pašnomierināšanās līdzeklis, veicina viņa koncentrēšanos spējas un reaģēt uz skumju vai priecīgu pieredzi;
2. Apzināta komunikācija, kad bērns kaut ko dara vai runā ar mērķi nodot ziņu citam cilvēkam. Šajā komunikācijas veidā bērns var arī izrādīt savu attieksmi, arī protestu, pret citu cilvēku lūgumiem vai prasībām. Bērns apzinās, ka viņa rīcība ietekmē citus (Čakmak, 2021).

Par bērna komunikācijas attīstību liecina tas, kad viņa komunikācijas iemesls pāriet no neapzinātas uz apzinātu.

Izdala komunikācijas četras stadijas, kuras ir atkarīgas no:

- Bērna prasmēm mijiedarboties ar citu cilvēku;
- Kad un kā viņš komunicē;
- Kā viņš saprot komunikāciju, un tās stadijas ir apkopotas 3.tabulā:

3.tabula. Komunikācijas stadijas (Čakmak, 2021)

Stadija	Stadijas raksturojums
1.stadija – Pašpietiekamības stadija	Liekas, ka bērnam vispār nav interesanti citi cilvēki, bērns rotaļājas un atrodas vienatnē. Viņa komunikācija ir neapzināta
2.stadija – Lūgumu stadija	Bērns sāk apzināt, ka viņa rīcība ietekmē citus cilvēkus. Pastāv liela varbūtība, ka par komunikācijas mērķi būs bērna vēlme nodot kaut kādu informāciju pieaugušajam par to, kas viņam patīk un ko viņš grib. Šī mērķa sasniegšanai, bērns var pagrūst vai novest pieaugušo uz vēlamajiem priekšmetiem, vietām vai rotaļām
3.stadija – Agrās komunikācijas stadija	Bērna mijiedarbība ar apkārtējiem kļūst vairāk apzināta, bērns atkārto citu teiktos vārdus un izmanto tās, lai paziņotu par savām vajadzībām. Pakāpeniski bērns norāda uz priekšmetiem, lai parādītu savas vēlmes, kā arī sāk pārvest skatienu, kas liecina par to, ka bērns sāk iesaistīties abpusējā komunikācijā
4.stadija – Partnera stadija	Bērna komunikācija kļūst efektīvāka, jo viņš sāk lietot runu un spēj uzturēt vienkāršu sarunu. Komunicējot pazīstamajos apstākļos bērns izskatās drošs un pārliecinošs, piemēram, mājās, bet nepazīstamajos jaunajos apstākļos, piemēram, pirmskolā, veikalā,

	viņam var rasties komunikācijas grūtības, kas izpaužas, ka viņš ignorē savu komunikācijas partneri, pārtrauc viņu sarunas laikā.
--	--

Neskatoties uz grūtībām komunikācijā, bērni ar AST veido un uztur kontaktus ar citiem cilvēkiem, taču dara to, izmantojot savas metodes un līdzekļus. Pirmkārt, viņi vērsās pie pazīstamiem cilvēkiem, kuri ikdienā palīdz viņiem pašapkalpošanās un dzīvē. Šie cilvēki spēj nomierināt bērnu uztraukuma brīdī, tie var būt ne tikai vecāki, bet arī citi, labi pazīstami bērniem ar AST cilvēki, kas apmierina viņu vajadzības.

Sarunā ar bērniem ar AST bieži tiek novērotas pauzes, kas nenorāda uz to, ka bērns negrib runāt, bet viņam ir vajadzīgs laiks, lai padomātu un atrastu atbildi, tāpēc sarunā ar viņiem jāizmanto īsus teikumus. Šie bērni nespēj patstāvīgi pievienoties sarunai, taču, ja sarunas biedrs izrāda iniciatīvu, iesaistās komunikācijā. Bērni labprāt iesaistās komunikācijā, ja saņem atbalstu, piemēram, kāds uzciēnā ar kārumu (Čakmak, 2021).

Tātad, pirms attīstīt komunikācijas prasmes bērniem ar AST, sākumā ir obligāti veidot ar viņiem pozitīvu, stabilu kontaktu, kļūt par pazīstamu, tuvu cilvēku.

Fonda “Kailās sirds” autoru kolektīvs savā grāmatā “Kā palīdzēt pirmsskolniekam ar autiskā spektra traucējumiem” raksturo tādu bērnu komunikāciju, un norāda, ka komunikācijas prasmes bērniem ar AST veidojas vēlāk un attīstās lēnāk, un nevienmērīgi, ar atpalikšanu vai apsteigšanu dažādos aspektos. Brīžiem izskatās, ka bērns nedzird viņam teikto, reaģē uz teiktā daļu, uztver visu burtiski. Lielāka bērnu daļa nelieto vārdus, lai komunicētu ar citiem bērniem, piemēram, veidot dialogu, bet viņu gadījumā vārdu lietošana ir automātiska dzirdēto vārdu atkārtošana, piemēram, frāzes no reklāmas, animācijas filmām, citu cilvēku teiktais). Tāda vārdu lietošana nav komunikācija. Tāpat, bērniem tiek novērotas grūtības neverbālajā komunikācijā, piemēram, bērns neskatās uz sarunas biedru, neizmanto vai izmanto maz žestus un mīmiku, un to izmantošana ir bieži haotiska. Daži bērni ar AST labi atkārtos skaņas, taču dara vai nu ļoti klusām, vai nu ļoti skaļi. Šādiem bērniem ir grūti iesaistīties dialogā, turpināt saskarsmi, adekvāti lietot vārdus, formulēt domas, dalīties ar emocijām. Bērniem ir grūtības atšķirt pagātnes notikumus un tos, kas notiks nākotnē, tāpēc, iesaka izmantot vizuālās norādes – atgādinājumus. Tāpat, bērniem ir grūti aprakstīt savas jūtas, pārdzīvojumus, kā arī nespēj salīdzināt tās ar citu cilvēku jūtām un pārdzīvojumiem (Залогина, А., Монова, И., Морозова, Т., Довбня, С., 2020).

M.Panasenkova uzsver, ka 5 gadīgo bērnu ar AST komunikācijas prasmes stipri atšķiras no normāli attīstošo bērnu komunikācijas prasmēm, un bērniem ar AST komunikācijas prasmes ir šādas:

- Bērni neizrāda iniciatīvu komunikācijā ar vienaudžiem;
- Komunikācijas prasmēm ir epizodiskais raksturs;

- Bērni neizrāda iniciatīvu dažādās darbībās;
- Nestrādā komandā, arī kopīgā uzdevuma gadījumā;
- Izrāda agresiju pret pieaugušajiem un vienaudžiem;
- Zema emocionalitāte (Panaskova, 2022).

Strādājot ar pirmsskolas vecuma bērniem, kvalifikācijas darba autore ieguva praktisku pieredzi arī darbā ar bērniem ar AST, jo grupu, kopā ar parastiem bērniem, apmeklē arī bērni ar AST. Mūsu valstī notiek būtiskas izmaiņas valsts politikā izglītības jomā, kuras ir neatraujami saistītas ar izmaiņām pasaules uzskatos par izglītības iespējām bērniem ar dažādām vajadzībām un spējām, jo bērniem ar īpašām vajadzībām ir tiesības saņemt vienādu izglītību kopā ar pārējiem bērniem. Tieši tāpēc radās vajadzība ieviest tādu izglītības formu, kas nodrošina optimālus izglītības apstākļus visiem bērniem. Visiem bērniem, neskatoties uz viņu fiziskajām, sociālajām, intelektuālajām un citām īpašībām jābūt iekļautajiem izglītības sistēmā kopā ar saviem vienaudžiem. Kaut gan arī parasti bērni nerodas grūtības sadraudzēties ar citiem vienaudžiem, t.sk. arī ar „īpašiem bērniem”, tomēr gadās, kad bērni nav pietiekami informēti par to, ka pasaulē dzīvo arī citi bērni, kas ir atšķirīgi pēc vairākām īpatnībām. Tāpēc ir svarīgi veikt ar bērniem pārrunas un informēt viņus par citu kultūru pārstāvjiem, tradīcijām, kā jāuzvedas savā starpā, kādām jābūt attiecībām starp vienaudžiem, starp bērniem un pieaugušajiem. Viena no galvenajiem nosacījumiem veiksmīgai iekļaujošai komunikācijai ir tas, ka viesiem savā starpā jāizturas ar cieņu. Taču dzīvē ne vienmēr veidojas tā kā gribētos, un gadās, kad starp bērniem izraisās konflikta situācija, kad bērni nepieņem kādu no klases biedriem: apsūkā, apsmēj, negatīvi izturas. Šajā gadījumā ir nepieciešams veikt pasākumus un novērst konflikta situāciju. Paņēmienu var būt dažādi, viss atkarīgs no skolotāja pieredzes un kompetences. Skolotājam jāiesaistās situācijā, jo paši bērni vēl neprot risināt konfliktus. Kvalifikācijas darba autores skatījumā ir jāveic pārrunas ar konflikta agresīvo pusi personīgi, nevis klases priekšā. Pārrunas laikā jāpievērš uzmanība bērna rīcībai, nevis pašam bērnam, piedāvāt viņam teorētiski iejusties cietušā bērna vietā. Akcentēt bērna pozitīvās īpašības, uzdot kopēju uzdevumu, paslavēt cietušo bērnu, atzīmējot viņa labās spējas un prasmes. Nav noslēpums, ka gadījumā, kad grupā atnāk jauns bērns, kurš atšķiras no pārējiem pēc savas uzvedības, attīstības, apģērba, parasti bērni ar piesardzību izturas pret viņu: sākotnēji no malas novēro šo bērnu, nespēlējas ar viņu, negrib stāties pāri un pat dod roku. Tāpēc ir ārkārtīgi svarīgi, lai ne tikai bērni ar AST sekmīgi komunicētu ar citiem bērniem, bet arī citi bērni pieņemtu viņus un veidotu ar viņiem komunikāciju.

Apkopojot veiktās zinātnieku teorētiskās uzskates par bērnu ar AST komunikācijas prasmēm, kvalifikācijas darba autore atlasīja šādus 5 gadu vecu bērnu komunikācijas prasmju kritērijus, kas tiks vērtēti kvalifikācijas darba empīriskā daļā trīs līmeņu sistēmā:

4.tabula. 5-gadīgo bērnu ar autiskā spektra traucējumiem komunikācijas prasmju kritēriji

Kritērijs	Rādītāji		
	<i>Nav apgūts</i>	<i>Apgūts daļēji</i>	<i>Apgūts</i>
Reakcija uz savu vārdu	Nav reakcijas uz savu vārdu	Dažreiz reaģē uz savu vārdu, ja nosauc to vairākas reizes vai pievērš īpašu uzmanību (pieejot pie bērna, pieskaroties viņam)	Reaģē un atsaucas uz savu vārdu
Prasmes izteikt lūgumu	Neprot izteikt lūgumu un paskaidrot savas vajadzības	Dažreiz izsaka lūgumu, izmantojot žestus vai atkārtojot vienu un to pašu vārdu	Prot patstāvīgi verbāli izteikt lūgumu
Prasmes uzturēt acu kontaktu	Pilnīga skatiņa fiksācijas neesamība cilvēka sejā, acīs (skatīšanās uz augšu, "pagātne", "cauri", aktīva izvairīšanās no skatiņa un pastāvīga vēlme apcerēt spilgtus objektus, to kustību)	Daļēja skatiņa fiksācijas neesamība cilvēka sejā, acīs (skatīšanās uz augšu, "pagātne", "cauri", aktīva izvairīšanās no skatiņa un pastāvīga vēlme apcerēt spilgtus objektus, to kustību)	Uztur acu kontaktu, skatās cita cilvēka acīs, sejā
Prasmes izmantot komunikācijas līdzekļus	Izmanto nesakarīgus vārdus, kļedzienus, žesti un mīmika nekontrolējama un neatbilstoša situācijai	Izmanto runas šampus, runa nesakarīga, žesti un mīmika dažreiz atbilst situācijai	Izmanto pareizus vārdus, veido īsus teikumus, runa skaidra, žesti un mīmika atbilst situācijai
Prasmes nepārtraukt sarunas biedru	Vienmēr pārtrauc citus cilvēkus	Dažreiz pārtrauc	Nepārtrauc
Prasmes iesaistīties rotaļas darbībā	Neiesaistās, neizrāda interesi	Dažreiz izrāda interesi, taču nespēj ievērot rotaļas nosacījumus, grūstās, met priekšmetus	Izrāda interesi un darbojas rotaļā
Prasmes izrādīt savas emocijas	Emocijas nekontrolē, strauja pāreja uz pretējām emocijām, izrāda agresiju	Dažreiz pauž emocijas atbilstoši situācijai, dažreiz mēdz būt agresīvs	Pauž situācijai adekvātas emocijas, nav agresīvs
Prasmes saprast citu emocijas	Citu emocijas nesaprot	Dažreiz saprot citu emocijas, bet dara to pārsvara neapzināti, skatoties uz citiem bērniem	Apzināti saprot citu bērnu emocijas

Izmantojot izvēlētos un 4.tabulā norādītos 5-gadīgo bērnu ar AST komunikācijas prasmju kritērijus kvalifikācijas darba autore izmantos kvalifikācijas darba empīriskajā daļā, lai noteiktu bērnu sākotnējo komunikācijas prasmju līmeni, kā arī izmaiņas veiktā darba rezultātā.

Lai attīstītu komunikācijas prasmes bērniem ar ATS, jāizvēlas tādi paņēmieni, kas piesaistīs viņu uzmanību, mudinās izrādīt interesi, izteikt lūgumus. Protams, pastāv dažādi paņēmieni, taču šajā konkrētajā gadījumā būtiskais ir tas, ka bērni ar AST apgūst pirmsskolas izglītības programmu kopā ar citiem bērniem, iekļaujoties izglītības ietvaros. Tāpēc svarīgi ir, lai

ne tikai bērni ar AST izrādītu interesi pret citiem bērniem un mijiedarbotos ar viņiem, bet arī citi bērni uztvertu bērnus ar AST, pieņemtu viņus un mijiedarbotos ar viņiem.

Tāpēc tika izvēlēta rotaļa, kā komunikācijas prasmju veicinātāja, jo ikvienam bērnam patīk darboties rotaļā.

Rotaļa ir pirmsskolas vecuma bērna darbības veids, kurā bērns var izpausties, pilnveidoties un attīstīties. Rotaļā izpaužas bērna pozitīvās un negatīvās īpašības (Sīle, Volkova, 2011). Rotaļa ir bērniības valoda, un, izmantojot šo valodu, bērns mācās komunicēties ar saviem vienaudžiem, tādā veidā viņš vingrinās nopietnai nākotnes darbībai, pauž savas tieksmes, vēlmes un vērtības. Rotaļa ir bērna humāno jūtu, domāšanas un jaunrades skola (Stangaine, 2014).

I.Stangaine un D.Dzintere uzsver, ka rotaļā jebkurš bērns var atrast sev nodarbošanos, jo:

- Viņš var nepiedalīties kopīgajās darbībās bet izvēlēties palikt uz vietas vai klīst apkārt;
- Var būt par novērotāju, un, neiesaistoties tiešajās darbībās, vērot citus un sarunāties ar vieniem;
- Var rotaļāties vienatnē;
- Var darboties rotaļā vienatnē, bet fiziski atrasties blakus citiem bērniem – paralēli;
- Var komunicēt un darboties ar citiem bērniem, taču darboties patstāvīgi un neatkarīgi, nepakļauties kopīgām interesēm;
- Daļēji darboties kopā ar citiem, jo izvēlas kādu konkrētu darbību (Stangaine, I., Dzintere, D. 2007).

Bērni ar AST ir ierobežoti mijiedarbībā ne tikai ar pieaugušajiem, bet arī ar citiem bērniem, un tas tiek atspoguļots viņu vēlākajā dzīves pašnoteikšanā un pašapziņā. Tāpēc rotaļas izmantošana, kā komunikācijas prasmju veicināšanas līdzeklis ir lietderīga, jo darbojoties rotaļā, bērniem ir iespēja uzlabot savas komunikācijas prasmes. Ņemot vērā AST izpausmes, šiem bērniem rotaļā ir iespējams darboties vienatnē, bet blakus ar citiem bērniem, darboties kopīgi, bet nepakļauties kopīgām interesēm, var novērot citu darbību, tādā veidā rotaļa ir piemērojama jebkādi AST izpausmei.

Rotaļā bērni attīsta domāšanu un runu, kā arī personību kopumā:

- Attīstās motivācijas un vajadzību joma, jo sociālie motīvi kļūst svarīgāki, ne kā personīgie;
- Tiek pārvarēts izziņas un emocionālais egocentrisms, jo bērns, pieņemot kāda personāža lomu, ņem vērā pēdējā uzvedības īpatnības, viņa uzskatus un pozīciju. Bērns mācās saskaņot savas darbības ar citiem rotaļas dalībniekiem, kas sekmē komunikāciju starp bērniem;
- Attīstās arī gadīgās darbības, bērna radošās spējas un prasmes (Залогина, А., Монова, И., Морозова, Т., Довбня, С., 2020).

Tātad, rotaļa ir viens no efektīviem līdzekļiem bērnu ar AST komunikācijas prasmju attīstībai. Darbā ar šādiem bērniem, pirmsskolas skolotājam jāizvēlas rotaļas, kas atbilst bērnu vecumam un attīstības īpašībām, kā arī to, ka bērns darbosies tikai tajā rotaļā, kura būs viņam interesanta. Svarīgi ir pareizi organizēt bērnu mijiedarbību rotaļā.

Rotaļas izmantošana bērnu ar AST komunikācijas prasmju sekmēšanai palīdz pastiprināt motivāciju sociālai komunikācijai, kā rezultātā, bērnam veidojas komunikācijas prasme, kas palīdz realizēt viņa vajadzību. Darbā tiek izmantotas dažādas rotaļas: imitācijas, apla, lomu, didaktiskās. Lai bērns AST sekmīgi iesaistītos rotaļā, pirmsskolas skolotājam ir nepieciešams:

1. Dod viņa konkrētas un īsas, saprotamā veidā instrukcijas;
2. Izmantot padomus, kas palīdz bērnam rīkoties pēc instrukcijas;
3. Pakāpeniski veidot paredzamos rezultātus;
4. Sarežģītas darbības sadalīt uz vienkāršiem;
5. Izmantot vizuālos palīgmateriālus;
6. Izmantot alternatīvās komunikācijas veidus (Хайстов, 2016).

Tādējādi, apkopojot iepriekš izklāstīto, var secināt, ka bērna komunikācijas attīstības līmeni norāda fakts, kad viņa komunikācijas iemesls pāriet no neapzinātas uz apzinātu. Bērnu ar AST komunikāciju ietekmē viņa mijiedarbības prasmes ar citiem cilvēkiem, kad, kā un ar kādu mērķi viņš komunicē. Bērni ar AST veido un uztur kontaktus sākumā ar pazīstamiem cilvēkiem, kuri palīdz viņiem realizēt viņu vajadzības. 5 gadīgie bērni ar AST neizrāda iniciatīvu komunikācijā ar vienaudžiem un dažādās darbībās, viņu komunikācijas prasmēm ir epizodiskais raksturs, neprot strādāt komandā, viņi ir agresīvi un ar zemu emocionalitāti. Veicinot bērnu ar AST komunikācijas prasmes ir svarīgi ne tikai sekmēt viņu komunikāciju ar citiem bērniem, bet arī panākt, lai pārējie bērni adekvāti uztvertu šos bērnus. Rotaļa ir bērnu dzīves neatņemamā sastāvdaļa, kurā viņi darbojas, mācās, attīstās, pilnveidojas, apgūst pieredzi un dalās ar pieredzi, pauž savas emocijas domas. Rotaļa uzlabo bērnu ar AST komunikācijas prasmes, taču, lai to sasniegtu, rotaļa ir pareizi jāorganizē. Lai praktiski pārbaudītu, kā rotaļa sekmē bērnu ar AST komunikācijas prasmes, jāveic empīrisks pētījums.

2. Empīrisks pētījums par 5 gadus vecu bērnu ar autiskā spektra traucējumiem komunikācijas prasmju veicināšanu

2.1. Pētījuma metodoloģija un bērnu sākotnējais raksturojums

Lai saņemtu praktisku atbildi uz kvalifikācijas darba jautājumu “Kā rotaļa pilnveido 5 gadīgo bērnu ar AST komunikācijas prasmes?”, tika veikts empīrisks pētījums pirmsskolas izglītības iestādē X, kurā piedalījās 2 bērni ar AST un vecāki.

Empīriskā pētījuma veikšanai tika izvēlētas šādas pētījuma metodes:

- Pedagoģiskā novērošana – ir pētāmo parādību speciāli organizēta uztvere, kas dod iespēju iegūt konkrētus datus noteiktajā laika periodā. Tāpēc ir svarīgi novērošanai atlasīt būtiskāko raksturīgāko, un procesā saskatīt vispārīgo un konkrēto. Novērošanai jābūt plānveida, ar konkrētu mērķi (Smukā, 2011). Kvalifikācijas darba autore novēroja bērnus ar autiskā spektra traucējumiem pedagoģiskajā procesā dienas laikā. Bērni tika novēroti pēc pētījumam izvēlētajiem kritērijiem, tās rezultāti tika fiksēti, apkopoti un analizēti. Kvalifikācijas darba autore bija novērošanas dalībnieks, tātad novērošana bija tieša. Novērošanas rezultāti ir sekmīgas izmēģinājuma darbības pamatā, jo palīdz ne tikai novērtēt bērnu prasmes, bet arī izvēlēties un atlasīt pareizas prasmju uzlabošanas metodes;
- Anketēšana – ir viena no informācijas iegūšanas metodēm, aptauja ar anketas palīdzību, kurā iekļauti iepriekš sagatavoti un pārdomāti jautājumi, kas palīdz iegūt konkrētu informāciju (Špona, Čehlova, 2004). Kvalifikācijas darbā tika veikta konkrētās mērķauditorijas – bērnu ar AST vecāku anketēšana ar mērķi noskaidrot viņu viedokli par viņu bērnu komunikācijas prasmēm. Anketas paraugs ir pievienots, kā 1.pielikums;
- Izmēģinājuma darbība ir pētījuma pamats, pētījuma metode, kuras laikā notiek teorētiskās idejas praktiska pārbaude (Geske, Grīnfelds, 2006). Kvalifikācijas darbā izmēģinājuma darbības laikā tika pārbaudīta teorētiskā ideja, ka rotaļas veicina bērnu ar AST komunikācijas prasmes, un tās rezultāts ir uzlabot šo bērnu komunikācijas prasmes.

Empīrisks pētījums tika veikts Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē X, kur tiek īstenotas pirmsskolas izglītības programma ar kodu 01011111 un Speciālā pirmsskolas izglītības programma izglītojamajiem ar psihoneiroloģiskām saslimšanām ar kodu 01015711.

Lai iegūtu praktisku atbildi uz pētījuma jautājumu, sākotnēji, tika sastādīts pētījuma plāns:

1. Noteikt bērnu ar AST komunikācijas prasmju sākotnējo līmeni un raksturot pētījuma mērķauditoriju;

2. Veikt bērnu ar AST vecāku anketēšanu ar mērķi noskaidrot viņu viedokli par viņu bērnu komunikācijas prasmēm pētījuma sākumā;
3. Veikt pedagoģisko izmēģinājuma darbību un īstenot atlasītas rotaļas ar veicināt bērnu ar AST komunikācijas prasmes;
4. Noteikt bērnu ar AST komunikācijas prasmju līmeni pētījuma beigās;
5. Veikt atkārtotu bērnu ar AST vecāku anketēšanu ar mērķi noskaidrot viņu viedokli par viņu bērnu komunikācijas prasmju dinamiku;
6. Apkopot un analizēt rezultātus.

Kopumā grupu apmeklēja 18 bērni, un divi no tiem ir bērni, kas apgūst materiālu pēc Speciālās pirmsskolas izglītības programma izglītojamajiem ar psihoneiroloģiskām saslimšanām ar kodu 01015711. Bērni ar AST realizē savas potenciālās iespējas, kā arī veicina nepilnības ilgstošas, sistemātiskās, intensīvās un secīgās darbības rezultātā. Tāpēc, bērnu raksturojumam tika izmantota arī iepriekš esošā informācija par bērna attīstību, t.sk. speciālo vajadzību izvērtēšanas karte, paraugs pievienots, kā 4.pielikums. Sākotnējā novērošana tika veikta 2022.gada septembrī. Ievērojot konfidencialitātes principu, bērnu vārdi ir mainīti. Novērošanas rezultāti, kas liecina par bērna apgūtajām komunikācijas prasmēm, tika nosacīti vērtēti šādi:

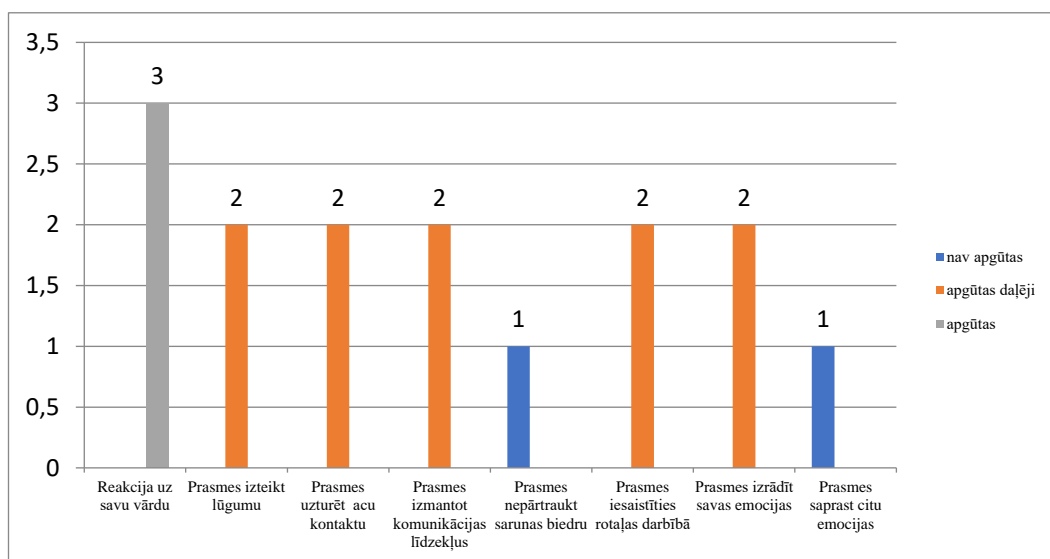
- 1 punkts – nav apgūtas;
- 2 punkti – apgūtas daļēji;
- 3 punkti – ir apgūtas.

Darina, 5 gadi. Apmeklēja pirmsskolu no 3 gadiem 6 mēnešiem, pirmsskolas izglītības iestādē X ieteica paziņas, kuriem iepriekš to apmeklēja bērns ar AST. Diagnoze meitenei uzstādīta 3 gadu vecumā. Kad Darina uzsāka pirmsskolas gaitas, viņa vispār nebija apgūvusi pašapkalpošanās prasmes: nevarēja patstāvīgi apģērbties, izģērbties, praktiski neko neēda, pastāvīgi sēdēja telpas stūrī vai zem galda, bieži sita ar galvu pret sienu, koda sev lūpās, periodiski kļiedza bez redzamiem iemesliem, neveidoja kontaktu ne ar skolotāju, ne ar citiem bērniem. No 2022.gada septembra meitenei tika izdalīts asistents, kas pastāvīgi atrodas blakus meitenei. Uz doto brīdi Darina iemācījās patstāvīgi ģērbties un izģērbties, un, kaut gan arī neievēro loģisku secību šajos procesos, dara to ikdienā. Bieži neatpazīst savu apģērbu. Meitene joprojām daudz ko neēd, taču sēž kopā ar citiem bērniem pie galda, dažreiz var piecelties, pastaigāt apkārt un apsēsties atpakaļ. Prot palūgt kaut ko ēdamu, pasaka, ka grib dzert. Iesaistās aktivitātēs un pasākumos, taču nepatīk troksnis. Meitene komunicē ar vienaudžiem, dažreiz ir kontakta iniciators, nebaidās no citiem bērniem, nāk klāt. Ļoti patīk tiešs kontakts. Darina saprot, ko viņai saka, izpilda prasīto (paņemt zīmuli, savākt rotaļlietas, nolikt krūzi... Darinai izstrādāts individuāls plāns, pēc kura strādā skolotājs un asistents (paraugs pievienots, kā 5.pielikums). Meitene apmeklēja ABA terapiju

jeb lietišķās uzvedības analīzi. Citi bērni normāli uztver Darinu, mēģina ar viņu mijiedarboties un komunicēt.

Lai noteiktu Darinas komunikācijas prasmju attīstības līmeni, viņa tika novērota ikdienā, pedagoģiskā procesa dažādos režīma momentos pēc kvalifikācijas darba izstrādātajiem kritērijiem. Novērošanas rezultāti tika apkopoti un parādīti tabulā, kas pievienota darbam, kā 2.pielikums.

Pamatojoties uz sākotnējās novērošanas rezultātiem, tika ir izveidota diagramma, kurā redzam, kā bērns ir apguvis komunikācijas prasmes pētījuma sākumā:

3.attēls. Darinas komunikācijas prasmju apgušanas līmenis pētījuma sākumā

Analizējot sākotnējus rezultātus, secinām, ka Darina zina savu vārdu, atsaucas uz to, reaģē uz to, prot to nosaukt. Meitene smaida savam asistentam, pirmsskolas skolotājam, skolotāja palīgam. Taču, kad grupā saslima skolotāja palīgs un viņu aizvietoja palīgs no citas grupas, Darina pārtrauca jebkādu mijiedarbību ar viņu un turējās blakus savam asistentam. Minētais dod pamatu secināt, ka Darina nepieņem viņai nepazīstamus cilvēkus. Mijiedarbībā ar vienaudžiem, meitene izmanto neverbālu komunikāciju, piemēram, smaidu, izrāda interesi pret vienaudžiem, taču vairāk, kā priekšmetam – glāsta, knibina. Meitene neraud, kad asistents uz brīdi aiziet no grupas, taču pēc neilga laika sāk viņu meklēt. Darina rūpīgi apskata priekšmetu, kas atrodas viņas rokā, ar acīm skatās tu tā cilvēka vai priekšmeta pusi, kas tiek nosaukts. Prot salikt attēlu no 2 – 3 daļām. Darinai ir grūtības nodot savas emocijas, viņa joprojām runā par sevi no trešās personas, nav laika izjūtas, jautāju “kāpēc?” nelieto, klausās, ko runā citi, atkārtoti un veido īsus vienkāršus teikumus. Meitenei patīk kustību rotaļas, tajās aktīvi piedalās, taču bieži darbojas blakus pārējiem un neievēro rotaļas noteikumus. Izmanto priekšmetus-aizvietotājus, lomas rotaļā neizdala, sižeta rotaļās nepiedalās. Var ilgi atkārtot darbību, kas iepatīkas. Uzmanība nav stabila, tāpēc grūti maina darbības veidu. Nav agresīva pret citiem bērniem. Citu bērnu paustās emocijas nesaprot. Kad viņai kaut kas

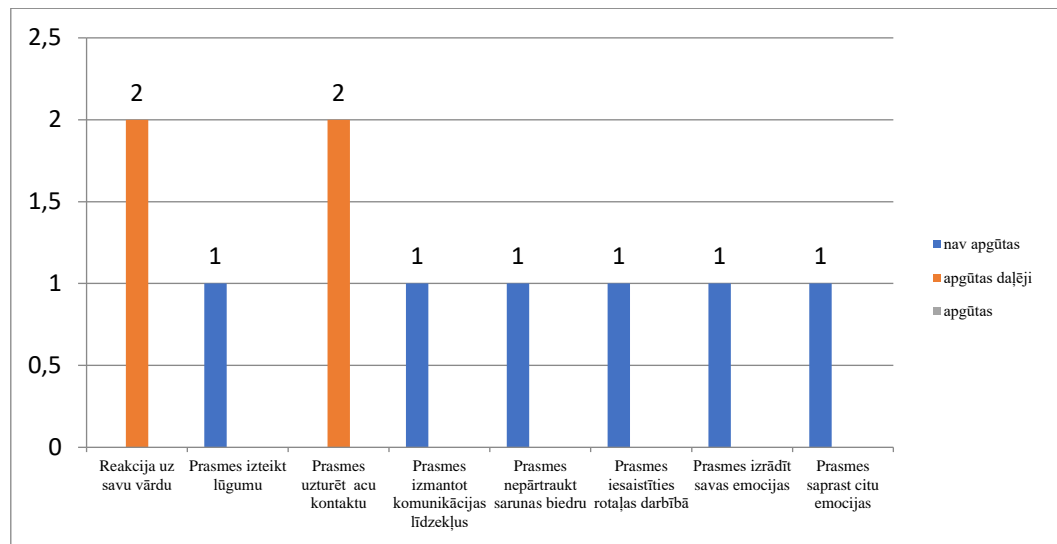
vajadzīgs, vienmēr cenšas to saņemt: nāk pie citiem bērniem, krata tos aiz rokas, knibina, runā, tādā veidā traucē citiem. Nesaprot, kad saka pagaidīt.

Tātad, pētījuma sākumā, Darina ir prot reaģēt uz savu vārdu. Lielāko daļu komunikācijas prasmju viņa ir apguvusi daļēji: lūdz atkārtot iepatikušos darbību, ar acu kontaktu atrod priekšmetus un cilvēkus, lieto dažus žestus, piemēram, smaidu, atsevišķus vārdus, atkārtoti un veido īsus teikumus, iesaistās kustību rotaļās, taču pārsvarā darbojas blakus citiem, vai arī saliek attēlus, ar smaidu un asarām parāda savas emocijas. Taču tādas komunikācijas prasmes, kā prasmes nepārtraukt sarunas biedru un saprast citu emocijas Darina vēl nav apguvusi vispār.

Vladimirs, 5 gadi. Bērnam ir vēl māsa un brāļi, diviem no tiem arī ir uzstādīta diagnoze “autisms”, bet diviem – attīstības atpalikums. Vladimirs apmeklēja pirmsskolas izglītības iestādi no 3 gadu vecuma. Sākotnēji, bērns pilnīgi nebija apguvis pašapkalpošanās prasmes. Bija negatīvi noskaņots pret pieaugušajiem, pastāvīgi skraidīja, izskrēja no grupas, vairākkārt mēģināja aiziet pa vārtiem pastaigas laikā. 4 gadu vecumā Vladimira agresīvās uzvedības dēļ, viņš tika pārvests uz speciālu pirmsskolas izglītības iestādi, kuru viņš apmeklēja 7 mēnešus, pēc kā atgriezās atpakaļ. Šogad Vladimiram tika piešķirti asistenta pakalpojumi, kurš ikdienā palīdz bērnam. Vladimirs ļoti slikti ēda ne tikai pirmsskolā, bet arī mājās. Pakāpeniski viņš pierada pie dažiem produktiem un vairāk no ēdiena pilnībā neatsakās. Par to laiku, kad Vladimirs apmeklēja speciālu izglītības iestādi, viņa attīstībā tika novērots regress, bet pakāpeniski, ar asistenta palīdzību, Vladimira apgūtās prasmes lēnām uzlabojas. Bērns vairs nav tik agresīvs un nav bīstams apkārtējiem, taču viņa uzvedība tomēr piesaista citu bērnu uzmanību. Citi bērni nereaģē uz Vladimiru vai nu cenšas no viņa attālināties. Bērnam patīk zīmēt, izlikt priekšmetus rindā. Atkarībā no situācijas, viņš bieži dzied: konkrētā darbība = konkrētā dziesma. Apmeklēja ABA terapiju.

Lai noteiktu Vladimira komunikācijas prasmju attīstības līmeni pētījuma sākumā, viņš tika novērota ikdienā, pedagoģiskā procesa dažādos režīma momentos pēc kvalifikācijas darba izstrādātajiem kritērijiem. Novērošanas rezultāti tika apkopoti un parādīti tabulā, kas pievienota darbam, kā 3.pielikums.

Pamatojoties uz sākotnējās novērošanas rezultātiem, tika ir izveidota diagramma, kurā redzam, kā Vladimirs ir apguvis komunikācijas prasmes pētījuma sākumā:

4.attēls. Vladimira komunikācijas prasmju apgūšanas līmenis pētījuma sākumā

Analizējot 4.attēlā parādīto diagrammu, secinām, ka Vladimirs nav apguvis lielāko daļu komunikācijas prasmju. Tā, bērns neprot izteikt lūgumu, piemēram, ja viņš grib dzert, tad vienkārši nāk un ņem krūzi vai ūdens pudeli. Bērns nedarbojas kopīgi ar citiem bērniem, pārsvarā uzturas vienatnē vai arī bieži traucē citiem. Nesaprot citu bērnu emocijas, nav līdzjūtīgs, nemēģina palīdzēt vai nomierināt. Bērns atkārtoti veiktās kustības, dara to neprecīzi, neievērojot tempu. Viņam ir attīstīta tikai manipulācijas darbība, rotaļdarbība nav attīstīta. Viņš neiesaistās kopīgā rotaļā. Lielāku uzmanību pievērš ne rotaļas priekšmetiem, bet sadzīves priekšmetiem. Runā atsevišķus vārdus, var atkārtot atsevišķas frāzes. Dažreiz ir agresīvs pret citiem, var iesist, paraut aiz matiem, apģērba. Novērota stereotipa uzvedība – šūpojas, griežas apkārt. Bieži pārtrauc darbību, ceļas no galda nodarbību un ēšanas laikā. Vladimiram ir raksturīga izlases aktivitāte: manipulē tikai ar mīļāko rotaļlietu. Vienmēr pārtrauc citus, gan bērnus, gan pieaugušos, rauj aiz apģērba un izdod skaņas. Tātad, minētās komunikācijas prasmes bērns nav apguvis.

Daļu no komunikācijas prasmēm Vladimirs sāka apgūt. Tā, zēns atsaucas uz savu vārdu, taču nosaukt to neprot. Uz vārdiem - aizliegumiem viņš reaģē protesta veidā, mājot ar rokām sev priekšā. Viņš apskata priekšmetu, ņemot to rokās, dažreiz atrod ar acīm priekšmetu, par kuru iet runa.

Tātad, Darinai un Vladimiram ir raksturīgs zems komunikācijas prasmju līmenis: bērni nepietiekami aktīvi darbojas, mazrunīgi saskarsmē ar citiem bērniem un pieaugušajiem, mijiedarbībā neņem vērā kopīgo situāciju, neprot vienoties. Viņiem ir grūtības pievērst citu bērnu uzmanību ar adekvātu uzvedību. Ne vienmēr var izteikt lūgumu.

Tādējādi, apkopojot un analizējot sākotnējos rezultātus, secinām, ka Darinas un Vladimira komunikācijas prasmju līmenis ir zems: viņiem ir traucēta komunikācija, rotaļas prasmes, bērniem atpauz runa, viņiem tiek novērota dezadaptēta uzvedība. Minētie rezultāti norāda uz to, ka ir

nepieciešams veikt pasākumus komunikācijas prasmju veicināšanai un šim mērķim tiks izmantotas rotaļas.

2.2. Pētījuma gaita un rezultātu analīze

Pamatojoties uz sākotnējās novērtēšanas rezultātiem, tika atlasītas un īstenotas rotaļas, kuras uzdevums bija veicināt komunikācijas prasmes bērniem ar AST.

Kā tika secināts teorētiskajā daļā, tad rotaļa ir viens no paņēmieniem, lai atklātu un attīstītu prasmes bērniem ar AST. Turklāt, bērni ar AST neinteresē sižeta lomu rotaļas, jo viņi neatdarina reālas dzīves situācijas un neuzņem lomas. Tāpēc, atlasot izmēģinājuma darbībai rotaļas, tika ņemti vērā šādi faktori:

- Bērnu ar AST individuālās īpatnības un intereses;
- Rotaļas pieejamība bērniem ar AST un citiem grupas bērniem;
- Mērķis, kuru tiek plānots sasniegt šajā rotaļā.

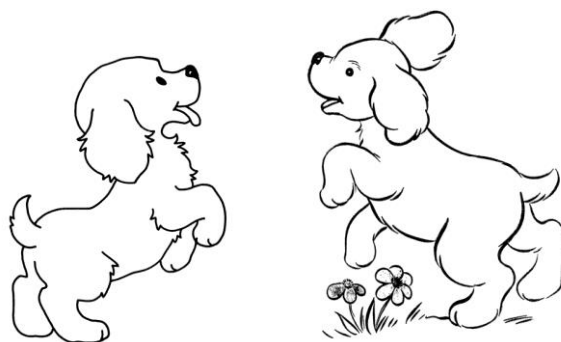
Lai ieinteresētu bērnu ar AST iesaistīties kopīgajā rotaļā, pirmsskolas skolotāja izmantoja dažādus paņēmienus, kuri rada šiem bērniem prieku un mudina turpmākai darbībai. Piemēram, ar plīša suni kutina bērnus, aicinot pievienoties rotaļai. Turpinājumā tiks aprakstītas rotaļas, kuras tika izmantotas darbā ar bērniem. Rotaļas tika īstenotas divas reizes nedēļā pa vienai rotaļai četru mēnešu laikā, pakāpeniski ievadot tās brīvajā laikā, pastaigu laikā.

Rotaļa “Noķer bumbu”. Bērni sastājas aplī. Viena bērna rokās ir bumba. Viņš met bumbu augšā un nosauc kāda cita bērna vārdu. Šim bērnam jānoķer bumbu, jāmet bumbu augšā un jānosauc cita bērna vārds.

Rotaļa “Ēdams vai nav ēdams”. Bērni sastājas aplī, viens no viņiem – vadītājs, stāv apļa vidū ar bumbu rokās. Viņš met bumbu kādam no bērniem, nosaucot lietvārdu. Ja lietvārds ir ēdams, bērnam jānoķer bumbu un jāmet atpakaļ vadītājam. Gadījumā, ja lietvārds nav ēdams, bumbu nav jāķer. Brīdis, kad kāds no bērniem noķer “neēdamo”, ir ļoti jautrs, rada pozitīvas emocijas, bērni priecājas. Bērns, kas noķer “neēdamo”, kļūst par vadītāju.

Rotaļa “Kas skan?”. Skolotāja atlasa priekšmetus, kas izdod kaut kādas skaņas: zvaniņš, papīrs, grabulis, pīkstoša rotaļlieta... Skolotāja pēc kārtas “trokšņo” ar izvēlētajiem priekšmetiem, bērniem jāatbild, kurš priekšmets skan.

Rotaļa “Atrodi pāri”. No papīra izgriezti divi dūrainīši (var aizvietot ar citiem vienādiem attēliem – kaķi, suņi, puķes). Attēlu paraugs parādīts 5.attēlā:

5.attēls. Attēlu paraugs rotaļai “Atrodi pāri”

Skolotāja novieto attēlus pa grupu un bērni, izvēloties savu attēlu, atrod tam pāri – bērnu ar analogisku attēlu. Tad bērniem jāapvienojas un jāizkrāso attēli pēc iespējas vienādi.

Rotaļa “Ziepju burbuļi”. Skolotāja pūš ziepju burbuļus, mudina bērnus tos noķert, veidojot pozitīvu atmosfēru un radot pozitīvas emocijas. Papildus var izmantot mūzikas ierakstu. Lai uzturētu bērnu interesi, tika piedāvāts bērniem patstāvīgi pūst burbuļus, izmantojot kokteiļu salmiņu.

Rotaļa “Burvju ūdenszāles”. Bērni sadalās divās grupās. Viena grupa veido apli – ūdenszāles, kuras saprot cilvēku runu un ir jūtīgi pret cilvēku pieskārieniem. Otra grupa cenšas iekļūt ūdenszāļu apļa iekšā. Ūdenszāles var atslābināties un ļaut tikt iekšā, ja viņus labi palūdz, vai arī nepalaist garām, ja viņus slikti lūdz. Tie, kuri netiek iekšā, izkrīt no rotaļas. Tie, kuri tiek iekšā, nākamreiz veido ūdenszāļu apli.

Rotaļa “Saules zaķītis”. Skolotāja ar lukturi (vai mazo spogulīti saulainā laikā) veido saules zaķīšus. Zaķīši pārvietojas pa grupu. Bērniem jāseko, pa kādu ceļu viņi pārvietojas (sienu, griestiem, grīdu...). Pēc tam bērniem tiek dota iespēja noķert zaķīti, var izmantot mūzikas ierakstu, un nobeigumā – uzlīmēt savu saules zaķīti.

Rotaļa “Atmini emociju”. Tiek izmantots didaktiskais materiāls: bērniem tiek izdalīts sejas šablons, un, izmantojot izgrieztas sejas detaļas (acis ar asarām, smaidošas lūpas...), bērniem jāveido uzdotā emocija. Turklāt, rotaļu var sarežģīt, uzdodot bērniem veidot emocijas pēc kārtas: viens bērns pieliek acis, otrs – uzacis, trešais – degunu...

Tātad, kopā tika īstenotas 8 rotaļas, no kurām, rotaļas ar bumbu bija īstenotas pastaigas laikā vai sporta zālē.

Novērojot Darinu un Vladimiru rotaļās, jānorāda, ka sākotnēji bērni neiesaistījās kopīgajās rotaļās. Darina vai nu darbojās vienatnē, vai nu vēroja no malas. Skolotāja pierunāja bērnus, metot bumbu, saukt Darinas vārdu. Meitene reaģēja uz savu vārdu, taču nekādas citas darbības neveica. Tad viens no bērniem pienāca klāt un, skatoties Darinai acīs, pateica, lai viņa ņem bumbu un meta bumbu meitenes rokās. Darina noķēra bumbu. Un tad kāds cits palūdz viņu mest bumbu viņam. Darina to izdarīja, un, kaut gan citu bērnu vārdus nosaukt nevarēja, sāka darboties kopā ar citiem

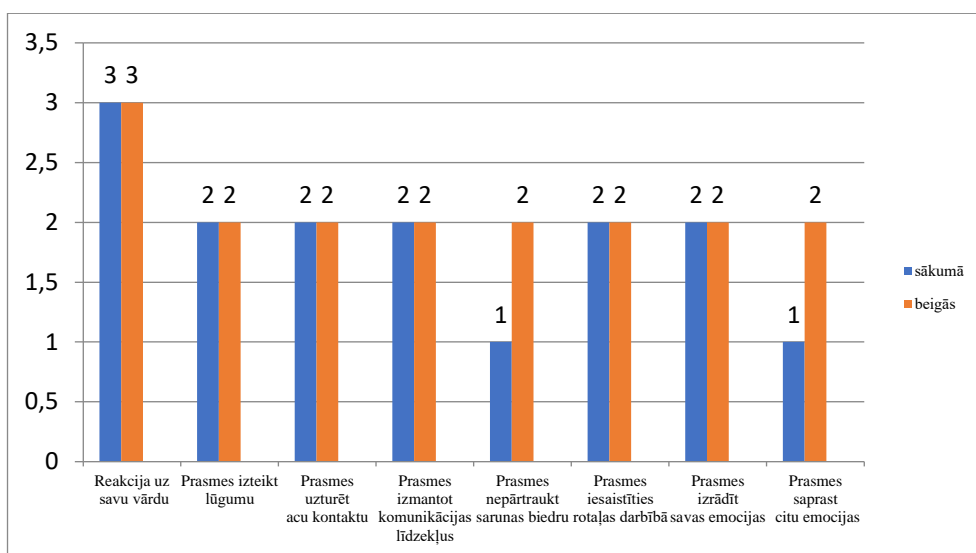
bērniem – ķēra bumbu un meta atpakaļ. Rotaļā “Ēdams vai nav ēdams”, Darina sākumā darbojās paralēli bērniem, divatā ar savu asistentu. Pakāpeniski, meitene sāka darboties kopā ar citiem, ik pa brīdi stājoties aplī, ķēra bumbu un meta atpakaļ, neizšķirot ēdamo no neēdamā. Ja Darinai iepatīkās ķert un mest bumbu, viņa prasīja ar vārdu “vēl”. Tā, kā Darinai patīk mūzika, viņai bija interesanti skanošie priekšmeti, un izrādot savu vēlmi turpināt rotaļu, meitene ņēma rokās kādu no priekšmetiem un skandināja ar to blakus citiem bērniem. Pēc sejas grimases, varēja redzēt, ka Darinai tas patika.

Bērni neatstūma Darinu, nepievērsa uzmanību tam, ka meitene neievēro rotaļas nosacījumus. Arī tad, kad bumba ilgu laiku palika viņas rokās, bērni mēģināja pierunāt viņu vai nu mest bumbu, vai nu atdot. Rotaļa ar ziepju burbuļiem uzreiz izraisīja Darinas interesi un meitene kopā ar citiem bērniem ar prieku ķēra burbuļus. Taču, dzirdot mūziku, viņa pārslēdza savu darbību un sāka griezties apkārt, imitējot dejošanu. Minētais norāda uz to, ka Darina dod priekšroku tām darbībām, kuras viņai ir interesantākas un mīļas. Rotaļā “Kas skan?” Darina no malas novēroja bērnu darbību, viņas interesi izraisīja tikai pīkstošā rotaļlieta, ar kuru viņa ilgi darbojās vienatnē. Didaktisko rotaļu sākumā Darina darbojās kopā ar asistentu, taču pakāpeniski, viņa kļuva drošāka un darbojās kopā ar kādu no bērniem, pie nosacījuma, ja tas viņu pasauks, paņems pie rokas, kopā atradīs attēla pāri, pateiks, ka ir jākrāso, un ar kādu zīmuli. Darina izpilda precīzi formulētus uzdevumus, patstāvīgi atrast uzdevuma risinājumu nevar. Rotaļā “Burvju ūdenszāles” Darina labprāt veidoja apli kopā ar citiem bērniem, un, kad viņai bija teikts ielaist kādu apla vidū, darīja to.

Vladimirs arī sākumā neiesaistījās rotaļās, klīda un skraidīja apkārt, traucēja citiem, jo mēģināja atņemt bumbu. Gadījumā, ja kāds no bērniem nenoķēra bumbu un Vladimirs paspēja to paņemt, viņš ilgi turēja bumbu rokās. Lai rotaļa nebūtu pārtraukta, bērni ņēma citu bumbu. Pakāpeniski Vladimirs saprata, ka bumba jāmet atpakaļ. Tomēr Vladimirs joprojām varēja pastumt vai pagrūst kādu no bērniem, mest ar priekšmetiem, rotaļlietām. Rotaļā “Burvju ūdenszāles” Vladimirs traucēja citiem bērniem, jo vienkārši skrēja caur apli vai apkārt tam. Visa Vladimira darbība kustību rotaļās bija novesta līdz skriešanai, ar bērniem viņš nekomunicēja, tāpēc bērni viņu nepieņēma, atstūma. Didaktiskajās rotaļās Vladimirs iesaistījās uz ļoti neilgu laiku tikai ar asistentu. Uzdevumu nesaprata, izpildīja kopā ar asistentu pēc metodikas “roka rokā”.

Pēc veiktās izmēģinājuma darbības, Darina un Vladimirs tika atkārtoti novērtēti, to rezultāti ir fiksēti 2.un 3.pielikumos.

Lai noteiktu Darinas komunikācijas prasmju dinamiku, tika izveidota sekojoša diagramma:

6.attēls. Darinas komunikācijas prasmju dinamika

Analizējot 6.attēlā parādīto informāciju, secinām, ka izmēģinājuma darbības rezultātā, Darinai tika novērota pozitīva dinamika, jo viņas komunikācijas prasmes uzlabojās. Meitene daļēji apguva prasmes nepārtraukt sarunas biedru, kā arī iemācījās dažreiz saprast citu paustās emocijas. Neskatoties uz to, ka pārējie komunikācijas prasmju kritēriju rādītāji palika nemainīgi, Darinas uzdevumā tika novēroti uzlabojumi. Tā, viņa dažreiz centās atkārtot citu bērnu veiktās darbības, pati izrāda iniciatīvu komunikācijā, nebaidās pienākt pie bērniem un darboties ne tikai blakus, bet arī kopā, kaut gan arī neievēro rotaļas nosacījumus. Darina izpilda kopā ar citiem bērniem vai blakus viņiem vienkāršas kustības, centās izpildīt tās sinhroni, klausās īsus dzejoļus, izpilda vienkāršus uzdevumus, piemēram, atnest rotaļlietu, aizvērt durvis. Galvenais ir tas, ka viņa ir noskaņota uz komunikāciju, un citi bērni pieņem viņu tādu, kāda viņa ir, un šo faktu kvalifikācijas darba autore vērtē ļoti pozitīvi. Tāpat kvalifikācijas darba autore secina, ka Darinai tika novērota komunikācijas prasmju pozitīva dinamika, jo ar meiteni strādā vecāki un speciālisti kopš pašas bērnības, un minētais ļauj viņai aktīvāk komunicēt ar citiem bērniem.

Analizējot Vladimira atkārtotās novērtēšanas rezultātus, redzam, ka tie nav mainījušies, bērnam nav tieksmes uz komunikāciju, viņš nepauž pozitīvu attieksmi pret citiem bērniem, neiesaistās kopīgā rotaļā, bet uzvedas asociāli, traucē citiem bērniem, var izrādīt agresiju. Vienīgā pozitīvā dinamika Vladimira darbībā ir tas, ka rotaļās ar bumbu, viņš saprata, ka bumba jāmet atpakaļ, taču arī to darīja ne vienmēr. Tāpēc arī citi bērni nepieņem Vladimiru un izmēģinājuma darbības rezultātā, viņa komunikācijas prasmju dinamikā pozitīva tendence netika novērota. Iespējams, bērna vecākiem tomēr atkārtoti jārisina jautājums par mācību programmas nodrošināšanu speciālajā pirmsskolas izglītības iestādē.

Izmēģinājuma darbības beigās tika veikta Darinas un Vladimira vecāku anketēšana.

Darinas mamma norādīja, ka pēdējo laiku novēroja uzlabojumus meitas uzvedībā: mājās Darina bieži sākusi palīdzēt viņai mājās darbos, centās precīzi izpildīt uzdoto. Tāpat viņa novēroja, ka Darina kļuva emocionālāka, piemēram, skatoties animācijas filmu smejas adekvāti situācijai, vai arī raudāja, kad saplīsa kurpe. Vienlaicīgi Darinas mamma atzīmēja, ka joprojām bērnam ir grūtības verbālajā un neverbālajā komunikācijā, kaut gan pakāpeniski vārdu krājums palielinās, tomēr tas nav pietiekams, lai izteiktu lūgumu vai nodotu kādu citu informāciju. Tomēr Darina vērsās pēc palīdzības, piemēram, paceļot kāju, ja vajag aiztaisīt aizdaru, atnest grāmatu, ja grib, lai viņai palasa. Kopumā Darinas mamma uzskata, ka meita ir daļēji apguvusi komunikācijas prasmes un turpina tās apgūt.

Analizējot Vladimira mamma sniegtās atbildes uz anketas jautājumiem, secināts, ka viņa nepievērš uzmanību dēla apgūto prasmju līmenim, jo atbildes tika sniegtas formālas, uz visiem jautājumiem tika sniegta atbilde “nē”. Minētais dod pamatu secināt, ka arī mājās apstākļos Vladimirs neparāda nekādas komunikācijas prasmes, un tāpēc nav tās apguvis.

Vienlaicīgi jānorāda, ka citu bērnu vecāki pauž neitrālu attieksmi pret to, ka grupu apmeklē bērni ar AST. Vecāki tika informēti par šo bērnu īpatnībām, par to, ka viņi atrodas asistentu pastāvīgā uzraudzībā un nav bīstami viņu bērniem.

Tādējādi, apkopojot un analizējot kopumā empīriskā pētījuma rezultātus, tika secināts, ka iegūta praktiska atbilde uz pētījuma jautājumu “Kā rotaļa pilnveido 5 gadīgo bērnu ar AST komunikācijas prasmes?”. Tātad, rotaļa vecina 5 gadīgo bērnu ar AST ne tikai jau apgūtās komunikācijas prasmes, bet arī komunikācijas prasmju apgūšanu kopumā, jo bērni, paužot pozitīvas emocijas, darbojas vienkāršās rotaļās kopā ar citiem bērniem, vai blakus, vai arī nepiedaloties kopīgajās darbībās, bet izvēloties palikt uz vietas vai klīst apkārt. Vienlaicīgi, rotaļas veicināšanas pakāpe ir atkarīga no bērna ar AST īpašībām un uzvedības.

Ne katrs bērns ar AST var apgūt komunikācijas prasmes, lai sekmīgi adaptētos sabiedrībā. Minētais nenozīmē, ka nesasniedzot acīmredzamu rezultātu ir jāpārtrauc darbs ar bērniem. Jebkurš veiktais darbs agri vai vēlu radīs savu rezultātu, un arī, ja bērns nebūs sociāli adaptējies, tomēr viņa uzvedība kļūs mierīgāka, vadāmāka, viņam attīstīsies interese kaut kādai darbībai, kura aizvieto bezjēdzīgu laika pavadīšanu.

Jāatceras, ka darbs ar bērniem, kuriem ir AST, ir sarežģīts un ilgstošs process, kurš tiek realizēts daudzu gadu garumā, un pats mazākais progress ir ļoti vērtīgs, jo tas kopumā veido adaptāciju un pielāgošanos turpmākajā dzīvē.

Kvalifikācijas darba autore uzskata, ka darba uzdevumi izpildīti un mērķis sasniegts. Balstoties uz pētījumā iegūto pieredzi, tika izstrādātas rekomendācijas pirmsskolas skolotājiem rotaļas organizēšanā bērniem ar AST komunikācijas prasmju veicināšanai (6.pielikums).

Secinājumi

Apkopojot teorētiskās atziņas un empīriskā pētījuma rezultātus par bērnu ar AST komunikācijas prasmju veicināšanu rotaļā, kvalifikācijas darba autore nonāca pie šādiem secinājumiem:

1. Komunikācijas prasmju veicināšana ir process, kurā tiek apgūts un attīstīts indivīda sociālā pieredze, kas ir nepieciešama komunikāciju attiecību veidošanā;
2. Bērnu ar AST komunikāciju raksturo emocionālās apmaiņas traucējumi, traucējumi rotaļdarbībā, nabadzīgie verbālie un neverbālie līdzekļi, dezadaptīva uzvedība, kā arī tas, ka komunikācija kalpo tikai viņu vajadzību apmierināšanai;
3. Rotaļa ir viens no veidiem, kas veicina bērnu ar AST komunikācijas prasmes;
4. Bērnu ar AST rotaļas organizācijas īpatnības iekļauj kontakta dibināšanu, apstākļu radīšanu sākotnējās komunikācijas prasmju veidošanā, aktīvo mijiedarbību ar vienaudžiem, acu kontakta veidošanu, atbilstošu rotaļu izmantošanu;
5. Veicinot bērnu ar AST komunikācijas prasmes ir svarīgi ne tikai sekmēt viņu komunikāciju ar citiem bērniem, bet arī panākt, lai pārējie bērni adekvāti uztvertu šos bērnus;
6. Lai rotaļa veicinātu bērnu ar AST komunikācijas prasmes, jāņem vērā bērnu individuālās attīstības īpatnības, vajadzības, uzvedību;
7. Sākotnējie rezultāti parādīja, ka bērnu ar AST komunikācijas prasmes nav apgūtas, vai apgūtas daļēji;
8. Realizētā izmēģinājuma darbība bija sekmīga, jo rotaļu īstenošanas rezultātā, bērniem ar AST notika pozitīvas izmaiņas komunikācijas prasmēs;
9. Iegūta atbilde uz pētījuma jautājumu, ka rotaļa pilnveido 5 gadīgo bērnu ar AST ne tikai jau apgūtās komunikācijas prasmes, bet arī komunikācijas prasmju apgūšanu kopumā, jo bērni ar AST var izvēlēties sev piemēroto darbības veidu.

Priekšlikumi

Ņemot vērā kvalifikācijas darbā izdarītos secinājumus, tika izvirzīti šādi priekšlikumi turpmākajam darbam ar bērniem ar AST:

1. Turpināt iesākto darbu ar bērniem, kam ir AST, un veicināt komunikācijas prasmes, izmantojot jaunas rotaļas, kā arī meklējot jaunus veicināšanas līdzekļus;
2. Nodrošināt atpakaļ saiti ar bērnu vecākiem, lai veiktu kopīgu darbu ar bērniem, kam ir AST, komunikācijas prasmju veicināšanā, izmantojot vienotas metodes un līdzekļus;
3. Informēt vecākus par bērnu grūtībām un sasniegumiem, nepieciešamības gadījumā sniegt konsultācijas un atbalstu.

Rekomendācijas pirmsskolas skolotājiem rotaļas organizēšanā bērniem ar autiskā spektra traucējumiem komunikācijas prasmju veicināšanai

1. Runājot ar bērnu izmantot īsas un skaidras frāzes, kas palīdzēs bērnam labāk saprast jūsu teikto;
2. Izmantot sarunai ar bērnu tos vārdus, kurus zina un lieto konkrēts bērns;
3. Ja bērns vēl nerunā, tad izmantot atsevišķus vārdus (piemēram, “iesim ēst” vietā “ēst”);
4. Izmantot frāzi “sākumā – pēc tam”;
5. Neizmantojot jautājumus, to vietā izmantot apstiprinājuma formas (piemēram, “tu gulēsi?” vietā “ejam gulēt”);
6. Jādod laiks, lai bērns varētu apzināt saņemto informāciju (saskaitīt līdz 15);
7. Komunicēt ar bērnu, skatoties viņam acīs;
8. Kopā ar runu, lietot žestus un citus vizuālās uztveres līdzekļus;
9. Pirms dod bērnam kaut kādu uzdevumu, nosaukt viņu vārdā;
10. Atbalstīt darbības pēc kārtas (sākumā tu, pēc tam es), tas māca bērnu gaidīt un ievērot kārtību;
11. Jebkurā veidā atbalstīt bērna komunikācijas mēģinājumus (izmantot rotaļas, aktivitātes, rotaļlietas...)
12. Informēt vecākus par paņēmieniem, kuras tika izmantotas konkrētās komunikācijas prasmes veicināšanā, lai arī mājas apstākļos tiktu turpināts darbs pēc vienotas metodikas.

Literatūra un avoti

1. Bezborodovs, N. (2020). *Autiskā spektra traucējumi un to agrīnās pazīmes*. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vecaki-un-berni/autiska-spektra-traucejumi-un-to-agrinas-pazimes-skaidro-bernu-psihiatrs-nikita-bezborodovs.a349647/>
2. Biseniece, M. (2014). *Saskarsme. Materiāls skolotājam*. Prezentācija. Pieejams: <https://www.slideserve.com/thina/maijs-biseniece-saskarsme-pal-gmateri-ls-skolot-jiem-powerpoint-prezent-cija-ar-piez-m-m>
3. Biseniece, M. (2010). *Saskarsme. Materiāls skolotājam*. Rīga: LU
4. Brahuna, I., Gorkija, L. (2016). *Sociālpedagoģiskais darbs pusaudžu saskarsmes prasmju pilnveidošanā*. Jēkabpils: AISMA
5. Čakmak, K. (2021). *Autism: Dealing with Social Communication Challenges*. Pieejams: <https://otsimo.com/en/social-communication-challenges-autistic-child/>
6. Dzintere, D., Stangaine, I., Augstkalne, D. (2014). *Bērna komunikatīvas kompetences attīstība*. Rīga: RaKa
7. Ezera, I., Graudiņa, I., Dreiberģa, S. (2002). *Lietišķā komunikācija*. Rīga: Kamene
8. Freiberga, I., Dzintere D., Augstkalne, D. (2009). *Bērna valoda jaunradē un rotaļās*. Rīga: Izglītības soli
9. Geske A., Grīnfelds A. (2006). *Izglītības pētniecība : mācību grāmata augstskolu izglītības un pedagoģijas profesionālo un akadēmisko studiju programmu studentiem*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds
10. Kronberģa, Z. (2016). *Kas ir autisms?* Pieejams: <https://arsts.lv/jaunumi/zane-kronberga-kas-ir-autisms>
11. Masaļska, I. (2020). *Autiskā spektra traucējumu (AST) agrīna diagnostika un ārstēšana*. Pieejams: <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/6051/download?attachment>
12. Harper, D.A. (2013). *Online Etymology Dictionary* (2013), Pieejams: <https://www.etymonline.com/word/communication>
13. Panasenkova, M. (2022). Features of communication skills in preschool children with autistic disorder. *Pedagogical perspective*. Vol.2., p.20-27. Pieejams: <https://journal-iro23.ru/wpcontent/uploads/2022/05/3.%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0.%E2%84%962-2022.-20-27.pdf>
14. Ratnieks, S. (2013). *Saskarsme un komunikācija*. Pieejams: <http://sandisratnieks.lv/saskarsme-un-komunikacija/>

15. Sapienza, Z.S. (2015). Reading Lasswell's Model of Communication Backward: Three Scholarly Misconceptions. *Mass Communication and Society*. Vol. 18., p. 599–622. DOI:10.1080/15205436.2015.1063666. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/282854000_Reading_Lasswell's_Model_of_Communication_Backward_Three_Scholarly_Misconceptions
16. Shaikh, S. (2012). Essentials of effective and interpersonal communication skills to Manage and Lead dynamic businesses with maintaining public relations. *International Journal of Research in Management*. Vol.3., p.63-70. Pieejams: <https://rpublication.com/ijrm/may%2012/8.pdf>
17. Sīle, S., Volkova, L. (2011). *Vērtību vēcelīte pasakās, rotaļās un spēlēs*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC
18. Skujiņa, V., Beļickis, I., Blūma, D., Koķe, T., Blinkena, A. (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC
19. Smukā, I. (2011). Pedagoģiskā mijiedarbība un skolēnu fiziskā aktivitāte. Promocijas darbs. Pieejams: https://www.lspa.lv/files/research/theses/I.Smuka/Ingrida_Smuka_promocijas%20darbs.pdf
20. Stangaine, I., Dzintere, D. (2007). *Rotaļa – bērna dzīvesveids*. Rīga: RaKa
21. Stangaine, I. (2014). Pirmsskolas vecuma bērnu dialogrunas attīstība rotaļā. Promocijas darbs. RPIVA, Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45275/i_stangaines_disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y
22. Špona, A., Čehlova, Z. (2004). *Pētniecība pedagoģijā*. Rīga: RaKa
23. Špona, A., Čamane (2009). *Audzināšana. Pašaudzināšana*. Rīga: RaKa
24. Steffy, E., Stans, A. (2018). *Who said dialogue conversations are easy ? Health Expectations*. P.1-10. DOI:10.1111/hex.12679. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/324609097_Who_said_dialogue_conversations_are_easy_The_communication_between_communication_vulnerable_people_and_health-care_professionals_A_qualitative_study
25. Zeidan, J. (2022). Global prevalence of autism: A systematic review update. *Autisms research*. Nr.15. p.778-790
26. Willis, C. A., Schiller, P. (2011). Preschoolers Social Skills Steer Life Success. *Young Children*. Nr.66, p.42. – 43. Pieejams: <https://www.jstor.org/stable/42730695>

27. Гусева Д. (2019). «Коммуникация» и «общение»: соотношение понятий. *Вестник науки и образования*. № 20С.84-87, Pieejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/obschenie-i-kommunikatsiya>
28. Залогина, А., Монова, И., Морозова, Т., Довбня, С., 2020. *Как помочь дошкольнику с расстройством аутистического спектра*. Москва: Эксмо
29. Зотова И. (2018). *Особенности развития коммуникативный и речевых навыков детей старшего дошкольного возраста*. Pieejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-razvitiya-kommunikativnyh-i-rechevyh-navykov-detey-starshego-doshkolnogo-vozrasta/viewer>
30. Панасенко, К. (2018). Развитие коммуникативных навыков у дошкольников с расстройствами аутистического спектра. *Современные проблемы науки и образования*. № 4. Pieejams: <https://s.science-education.ru/pdf/2018/4/27949.pdf>
31. Хаустов, А. (2016). *Формирование навыков речевой коммуникации у детей с расстройствами аутистического спектра*. Москва: ЦПМССДиП

Pielikumi

1.pielikums

Anketa bērnu ar AST vecākiem

Cien. vecāki! Tiek veikts pētījums par bērnu ar autiskā spektra traucējumiem komunikācijas prasmju veicināšanu, tāpēc ir svarīgs arī jūsu viedoklis par jūsu bērnu komunikācijas prasmēm.

Lūdzu atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem. Pateicos par sadarbību!

1. Vai jūsu bērns sadarbojas ar jums kopīgā uzdevuma izpildīšanā?

- Jā
- Reti
- Nē
- Paskaidrojums _____

2. Vai jūsu bērns vēršas pie jums pēc palīdzības?

- Jā, verbāli
- Jā, neverbāli
- Jā, verbāli un neverbāli
- Nē
- Dažreiz
- Paskaidrojums _____

3. Vai jūsu bērns prot paust emocijas adekvāti situācijai?

- Jā
- Nē
- Dažreiz
- Paskaidrojums _____

4. Vai jūsu bērns prot būt līdzjūtīgs?

- Jā
- Nē
- Dažreiz
- Paskaidrojums _____

5. Kā jūs novērtējat sava bērna komunikācijas prasmes?

- Nav apguvis
- Ir apguvis daļēji
- Ir apguvis

Darinas pedagoģiskās novērošanas protokols

Kritērijs	Rādītāji					
	Sākumā			Beigās		
	Nav apgūts	Apgūts daļēji	Apgūts	Nav apgūts	Apgūts daļēji	Apgūts
Reakcija uz savu vārdu			X			X
Prasmes izteikt lūgumu		X			X	
Prasmes uzturēt acu kontaktu		X			X	
Prasmes izmantot komunikācijas līdzekļus		X			X	
Prasmes nepārtraukt sarunas biedru	X				X	
Prasmes iesaistīties rotaļas darbībā		X			X	
Prasmes izrādīt savas emocijas		X			X	
Prasmes saprast citu emocijas	X				X	

Vladimira pedagoģiskās novērošanas protokols

Kritērijs	Rādītāji					
	Sākumā			Beigās		
	Nav apgūts	Apgūts daļēji	Apgūts	Nav apgūts	Apgūts daļēji	Apgūts
Reakcija uz savu vārdu		X			X	
Prasmes izteikt lūgumu	X			X		
Prasmes uzturēt acu kontaktu		X			X	
Prasmes izmantot komunikācijas līdzekļus	X			X		
Prasmes nepārtraukt sarunas biedru	X			X		
Prasmes iesaistīties rotaļas darbībā	X			X		
Prasmes izrādīt savas emocijas	X			X		
Prasmes saprast citu emocijas	X			X		

(Pielikums 1.)

Izglītojamo speciālo vajadzību izvērtēšana pirmsskolas izglītības iestādē

Pirmsskolas izglītības
iestādeIzglītojamā vārds,
uzvārdsIzvērtētāja vārds,
uzvārds, amats

1. Valodu mācību joma

Nr. p. k.	Izglītojamā zināšanas, izpratne un pamatprasmes	Vērtējums (atzīmēt atbilstošo)			Pedagoga darbība
		jā	daļēji	nē	
1.1.	Atbild uz jautājumiem			X	Pedagogs ieinteresē izglītojamo un rada vēlmi izteikties, veikt uzdevumus. Pedagogs izvērtē izglītojamā zināšanas, izpratni un pamatprasmes, pamatojoties uz pedagoģiskajiem novērojumiem
1.2.	Uzdod vienkāršus, īsus jautājumus, saistītus ar ikdienu			X	
1.3.	Uzklausa citus		X		
1.4.	Piedalās sarunās			X	
1.5.	Stāsta par redzēto, dzirdēto, piedzīvoto, saskaņojot vārdus teikumos (patstāvīgi vai ar pedagoga atbalstu)			X	
1.6.	Nosauc pirmo skaņu vārdā			X	
1.7.	Pareizi izrunā skaņas			X	
1.8.	Pazīst atsevišķus burtus		X		
1.9.	Raksta burtu elementus			X	

1.10. Secinājumi un
novērojumi

Nav tēnās, nav tēnas
izpratni.
Saklausa un nedeference skaņas.

2. Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Nr. p. k.	Izglītojamā zināšanas, izpratne un pamatprasmes	Vērtējums (atzīmēt atbilstošo)			Pedagoga darbība
		jā	daļēji	nē	
2.1.	Nosauc savu vārdu un uzvārdu		X		Pedagogs lūdz izglītojamo nosaukt savu un ģimenes locekļu vārdus un uzvārdus, dzīvesvietu un vecumu. Pedagogs izvērtē izglītojamā zināšanas, izpratni un pamatprasmes,
2.2.	Nosauc savu ģimenes locekļu vārdus		X		
2.3.	Nosauc savu dzīvesvietu (valsti, pilsētu, pagastu)			X	

2.4.	Nosauc savu vecumu		X	pamatojoties uz pedagoģiskajiem novērojumiem
------	--------------------	--	---	--

2.5. Secinājumi un novērojumi

*Jk problēmas ar pašapcalpošā-
nas peasmēm*

3. Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību joma

Nr. p. k.	Izglītojamā zināšanas, izpratne un pamatprasmēs	Vērtējums (atzīmēt atbilstoši)			Pedagoga darbība
		jā	daļēji	nē	
3.1.	Deklamē īsu dzejoli			X	Pedagogs aicina izglītojamo radošā darbā attēlot pazīstamus priekšmetus vai dabas objektus, izmantojot izglītojamā izvēlētu tehniku, piemēram, zīmēšanu, gleznošanu, aplicēšanu, veidošanu. Pedagogs izvērtē izglītojamā zināšanas, izpratni un pamatprasmēs, pamatojoties uz pedagoģiskajiem novērojumiem
3.2.	Dzied kopā ar citiem			X	
3.3.	Dejo kopā ar citiem			X	
3.4.	Piedalās rotaļās		X		
3.5.	Attēlo radošā darbā pazīstamus objektus		X		

3.6. Secinājumi un novērojumi

*Nevak izmantot mīmiku, žestus, izteiksmīgu
runu*

4. Dabaszinātņu mācību joma

Nr. p. k.	Izglītojamā zināšanas, izpratne un pamatprasmēs	Vērtējums (atzīmēt atbilstoši)			Pedagoga darbība
		jā	daļēji	nē	
4.1.	Atšķir gadalaikus			X	Pedagogs lūdz izglītojamam nosaukt gadalaikus un dzīvos organismus, kā arī raksturot tos. Lai izglītojamam palīdzētu, pedagogs var izmantot arī atbilstošus attēlus. Pedagogs izvērtē izglītojamā zināšanas, izpratni un pamatprasmēs, pamatojoties uz pedagoģiskajiem novērojumiem
4.2.	Nosauc dažas gadalaikam raksturīgākās pazīmes			X	
4.3.	Nosauc un īsi raksturo tuvākajā apkārtnē sastopamos dzīvniekus			X	
4.4.	Nosauc un īsi raksturo tuvākajā apkārtnē novērojamos augus			X	
4.5.	Nosauc un īsi raksturo tuvākajā apkārtnē novērojamās sēnes			X	

4.6. Secinājumi un novērojumi

5. Matemātikas mācību joma

Nr. p. k.	Izglītojamā zināšanas, izpratne un pamatprasmes	Vērtējums (atzīmēt atbilstoši)			Pedagoga darbība
		jā	daļēji	nē	
5.1.	Nosauc priekšmetu skaitu pieci apjomā			X	Pedagogs lūdz izglītojamam, praktiski darbojoties, skaitīt līdz pieci un atpakaļ, veidot skaitlīm priekšmetu kopu iespējamos variantus, grupēt priekšmetus pēc vienas pazīmes, piemēram, krāsas vai lieluma, salīdzināt priekšmetu kopas. Pedagogs lūdz izglītojamam no piedāvātajiem priekšmetiem vai geometriskajām figūrām veidot ritmiskus sakārtojumus. Pedagogs lūdz izglītojamam attēlos parādīt geometriskas figūras, kuras izglītojamais pazīst. Pedagogs lūdz izglītojamam nosaukt priekšmeta atrašanās vietu. Pedagogs izvērtē izglītojamā zināšanas, izpratni un pamatprasmes, pamatojoties uz pedagoģiskajiem novērojumiem
5.2.	Veido priekšmetu kopas pieci apjomā dažādās variācijās			X	
5.3.	Grupē priekšmetus pēc vienas pazīmes			X	
5.4.	Salīdzina priekšmetu kopas pēc skaita			X	
5.5.	Atbilstoši nosacījumam un radoši veido sakārtojumus, tai skaitā ritmiskas rindas, kas atšķiras pēc vienas pazīmes			X	
5.6.	Pazīst ģeometriskas figūras (riņķi, četrstūri, trijstūri)		X		
5.7.	Nosauc objekta atrašanās vietu telpā, lietojot jēdzienus "virs, zem, pie, aiz, blakus"		X		

5.8. Secinājumi un novērojumi

6. Tehnoloģiju mācību joma

Nr. p. k.	Izglītojamā zināšanas, izpratne un pamatprasmes	Vērtējums (atzīmēt atbilstoši)			Pedagoga darbība
		jā	daļēji	nē	
6.1.	Satver un lieto rakstāmpiederumus		X		Pedagogs izvērtē izglītojamā rakstāmpiederumu un darbarīku lietošanas prasmes. Pedagogs piedāvā izglītojamam dažādus materiālus, aicina izglītojamo izteikt idejas par to izmantošanu un rosina izgatavot dažādus izstrādājumus.
6.2.	Satver un uzmanīgi lieto darbarīkus			X	
6.3.	Līmē, plēš, loka, griež papīru un tekstilmateriālu		X		
6.4.	Veido regulāras un neregulāras formas no veidošanas materiāliem			X	

6.5.	Kombinē un sastiprina dažādus materiālus, tai skaitā dabas materiālus		✓	Pedagogs izvērtē izglītojamā zināšanas, izpratni un pamatprasmes, pamatojoties uz pedagoģiskajiem novērojumiem
------	---	--	---	--

6.6. Secinājumi un novērojumi _____

7. Veselības un fiziskās aktivitātes mācību joma

Nr. p. k.	Izglītojamā zināšanas, izpratne un pamatprasmes	Vērtējums (atzīmēt atbilstoši)			Pedagoga darbība
		jā	daļēji	nē	
7.1.	Iesaistās kustību rotājās telpās un ārā			✓	Pedagogs aicina izglītojamo iesaistīties kustību rotājās, drošā vidē veikt pārvietošanos, šķēršļu un priekšmetu pārvietošanas uzdevumus. Pedagogs izvērtē izglītojamā zināšanas, izpratni un pamatprasmes, pamatojoties uz pedagoģiskajiem novērojumiem
7.2.	Pārvietojas dažādās vidēs atbilstoši nosacījumiem			✓	
7.3.	Pārvar šķēršļus dažādos veidos un sev piemērotā tempā			✓	
7.4.	Notur līdzsvaru			✓	
7.5.	Ikdienā ievēro personīgo higiēnu			✓	

7.6. Secinājumi un novērojumi _____

Telpa orientējas labi. Labrāt iesaistās kustību rotālas. Notur zobus (kleidē)

8. Novērojumi par izglītojamā uzvedību ikdienā

Nr. p. k.	Uzvedības novērojumi	Vērtējums (atzīmēt atbilstoši, salīdzinot šo bērnu ar citiem bērniem viņa grupā)			Pedagoga darbība
		neatbilst	daļēji vai dažreiz atbilst	pilnībā vai bieži atbilst	
8.1.	Labrāt dalās ar citiem bērniem	✓			Pedagogs izvērtē izglītojamā uzvedību, pamatojoties uz pedagoģiskajiem novērojumiem
8.2.	Drīzāk vientuļnieks, mēdz spēlēties vienatnē	✓			
8.3.	Viegli novērst uzmanību, nenoturīgas koncentrēšanās spējas	✓			
8.4.	Draudzīgs, izpalīdzīgs	✓			

8.5.	Neatbild, kad kāds ar viņu runā	X			
8.6.	Nevar nosēdēt mierīgi, nemierīgs	X			
8.7.	Nespēj pagaidīt, vēlas visu tūlīt	X			
8.8.	Daudz raižu, bieži izskatās noraizējies	X			
8.9.	Bieži ir dusmu lēkmes vai aizsvīstas	X			
8.10.	Bieži kaujas ar citiem bērniem vai dara tiem pāri	X			
8.11.	Nem vērā citu cilvēku jūtas	X			
8.12.	Parasti paklausīgs, dara to, ko līek pieaugušie	X			
8.13.	Bieži ir nelaimīgs, nomākts vai raudulīgs	X			

8.14. Citas izglītojamam raksturīgas uzvedības izpausmes ikdienā (ja nepieciešams)
Strādāt bez ticami spec asistentu.

8.15. Secinājumi un novērojumi

*Ergo looopes
ABA tehnika
Neikopsihologs*

9. Ieteikumi

9.1. Izglītojamā stiprās un vājās puses (ko izglītojamais prot un dara ar prieku, jomas, kurās nepieciešams atbalsts)

Labī strādā ar loģiskiem spēlēm.

9.2. Ieteikums par to, vai izglītojamam nepieciešams Ministru kabineta 2019. gada 19. novembra noteikumos Nr. 556 "Prasības vispārējās izglītības iestādēm, lai to īstenotajās izglītības programmās uzņemtu izglītojamos ar speciālām vajadzībām" noteiktais izglītības iestādes atbalsta speciālista atzinums (atzīmēt atbilstoši):

- ir nepieciešams atbalsta speciālista atzinums
 nav nepieciešams atbalsta speciālista atzinums

9.3. Citi ieteikumi (ja nepieciešams)

INDIVIDUĀLAIS IZGLĪTĪBAS PROGRAMMAS APGUVES PLĀNS
IZGLĪTOJAMAM AR SPECIĀLĀM VAJADZĪBĀM

1. Informācija individuālā izglītības programmas apguves plāna
izveidei

Mācību gads 2022/2023 māc. g.

1. Ziņas par izglītojamo

Vārds, uzvārds Ilmārs Ilmārs

Dzimšanas dati 11.01.2004

Grupa 06.

Datums, kad konstatēta atbalsta nepieciešamība 01.09.2021

Joma, kur nepieciešams atbalsts visas jomas.

2. Plāna izstrādes pamatojums

Pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinums _____

Konstatētas attīstības/mācīšanās grūtības 01.09.22 - 31.05.23

Cita veida atbalsts aristents

3. Izglītojamā stiprās puses un jomas, kurās nepieciešams atbalsts.

Stiprās puses (ko izglītojamais prot un labprāt dara, ko atbalstīt un pilnveidot)	Jomas, kuras jāpilnveido/kurās nepieciešams atbalsts
<p>Fiziski vāji attīstīti. Ķīna higiēnas normas. Novērotas arī koordinācijas problēmas. Izleista plakana pēda. Ļoti reti reaģē uz dažāda veida troksņiem. Klīdz bez</p>	<p>Fiziskās. Sociālās</p>

4. Pielāgojumi

GALVOJUMS

Es, Alīna Sivko,

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā.

Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors:

Alīna Sivko
(vārds, uzvārds) (paraksts)

Datums:

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs / Maģistra darbs izstrādāts
(atbilstoši pasvītrot)

LU PPMF

(fakultāte)

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors Alīna Sivko

(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs Lektore, Mg.paed. Egija Laganovska

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs / Maģistra darbs aizstāvēts

Pārbaudījuma 20__ .gada sēdē,
komisijas _____ protokola Nr. _____
vērtējums _____
(vērtējums) (vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma
komisijas priekšsēdētājs

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

(paraksts)